

Ἠθικὴ μειοδοσία

Στόχος πεισματικῆς πολεμικῆς μιᾶς τοπικῆς ἔφημερίδας ὑπῆρξε πρόσφατα ὁ καθηγητῆς Καψωμένος.

Δὲν πρόκειται γιὰ τυχαία ἐνέργεια ὥστε νὰ τὴν καλύπτει ἡ πρόφαση τοῦ δημοσιογραφικοῦ ἐλέγχου. Ἡ ἔφημερίδα εἶναι κατευθυνόμενη, ὁ καθηγητῆς δημόσιος λειτουργὸς—ἡ ἔφημερίδα δὲν παύει καὶ πρὸς ἐκεῖ ἐπίμονα νὰ σκοπεύει—τὸ θέμα τέλος ἐνδιαφέρει, γιὰ νὰ μὴ ποῦμε διακυβεύει, τὴν πνευματικὴ, καὶ ἔμμεσα τὴν οἰκονομικὴ, ἀνάπτυξη τοῦ τόπου. Ἡ ἐπίθεση ἐξάλλου, ἀμάρτημα κατ' ἐξακολούθησιν, ἀποκαλύπτει τὸ χαρακτήρα της καθὼς ἀποσυμπλέκει (ταυτίζοντάς τα συνάμα) τὴν πρόθεση καὶ τὸ ἀποτέλεσμα. Δηλ. ἡ ἐπίθεση:

α' Ἐγίνε ἀπὸ σκοπιμότητα γιὰ κομματικὴ ἐκμετάλλευση.

β' Διακινδυνεύει τὸ μέλλον ἐνὸς ἀνωτάτου ἰδρύματος.

Ἄκριβῶς ὅ,τι κατηγορεῖ καὶ γιὰ ὅ,τι τάχα κόπτεται. Κατηγορεῖ γιὰ πολιτικολογία, ἀγνοώντας τὴν κατὰ παράδοση δεοντολογία τῶν πανεπιστημιακῶν πεπραγμένων· καὶ κόπτεται γιὰ ὀλοκληρωμένα Πανεπιστήμια καὶ «ἀκριβῆς» Σχολές παραβλέποντας τὰ ἀντικειμενικὰ δεδομένα· καὶ τὴν ἀφασία τῶν ὑπευθύνων κατὰ τὸ παρελθόν.

Θλιβερὴ ὑπῆρξε καὶ ἡ τακτικὴ μ' ὅλα της τὰ παρεπόμενα, ἀπὸ τὴν κακὴν προαίρεση ὡς τὴν ἀγνωμοσύνη. Ὁ σεμνὸς ἄνθρωπος ποῦ δέχτηκε τὴν ἐπίθεση ἀπάντησε μὲ ἠρεμία καὶ ἀξιοπρέπεια, γιὰ νὰ συναντήσῃ δυστυχῶς καὶ πάλι τὴν κακοπιστία. Καμμιά προσπάθεια νὰ ὁμολογηθεῖ ἡ πλάνη, παρὰ γυμνὴ ἡ διάθεση νὰ ὑπομνησθεῖ ἡ ἰδιότητα τοῦ κρατικοῦ ὑπαλλήλου—χονδροειδῆς καρικατούρα ἐκφοβισμοῦ! Καὶ ἡ ἀλήθεια ἐξακολουθητικὰ νὰ διαστρεβλώνεται καὶ ἡ ἀχαριστία ἀποπάνω νὰ πυργώνεται σὰν ὄγκολίθι Ἡ-

πειρωτικοῦ βουνοῦ. Νὰ ἐγκαλεῖται ὁ ἄνθρωπος πού, πέρα ἀπ' τὰ ἐπιστημονικά του καθήκοντα, ἀναλώθηκε κυριολεκτικὰ γιὰ νὰ δώσει σάρκα στὰ ὄνειρα, δηλ. γιὰ ὅσα ἀνυπέρβλητα καὶ ἀσύλληπτα ἀπ' τὴ τρέχουσα ἢ ὑποπτη λογικὴ τῶν ἀρθρογράφων ἀπαιτοῦσε ἢ ἐγκαινίαση καὶ ἢ λειτουργία τῆς πρώτης—καὶ τῆς δεύτερης ἐφεξῆς—Πανεπιστημιακῆς μονάδας τῆς Ἡπείρου. Νὰ συκοφαντεῖται ὁ ρεαλισμὸς του, ὅταν ὀρθὰ ὑποστήριξε πὼς ἦταν ἀδύνατη ἡ ἴδρυση ἐξαρχῆς ἐνὸς ὀλοκληρωμένου Πανεπιστημίου, ἀλλὰ καὶ ὁ σύμφυτος ἰδεαλισμὸς του, ἰδεαλισμὸς μὲ ἀντίκρουσμα, καθὼς δὲν ἔπαυε νὰ διακηρύσσει πὼς ἡ πρώτη σχολὴ δὲν ἦταν παρὰ προάγγελος τῶν ἄλλων.

Ἡ ἐπίθεσις ἀποδεικνύεται ἀνίσχυρη ν' ἀνακόψει τὴν ὀλοκλήρωση τῆς προσφορᾶς, κατὰ τὸ αἴτημα τῆς πατρογονικῆς καταβολῆς αὐτοῦ τοῦ ἀκέραίου Κρητικοῦ :

σὰν τὴν ἀρχίσεις μιὰ δουλειὰ ὄρτσα καὶ μὴ φοβᾶσαι,

ἀλλὰ μᾶς ἀφήνει ἐμᾶς, στὴν ἄλλη γωνιὰ τῆς ἑλληνικῆς γῆς, ἠθικὰ ἔκθετους. Καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς προβάλλει καὶ πάλι ἡ εὐτέλεια τῶν προθέσεων καὶ ὁ κίνδυνος τῶν ἀποτελεσμάτων. Δὲν πρόκειται γιὰ ρομαντικοὺς ἰδεαλισμοὺς πού τοὺς διογκώνει ὁ τοπικισμὸς. Ὁ ἀρθρογράφος ὑπηρετεῖ μιὰ παράταξη πού τὰ πάντα διακυβεύει ἀδίστακτα γιὰ κομματικὴ ἐκμετάλλευση· καὶ πού τὴν ἀνησυχεῖ ζωηρὰ ἡ προοδευτικὴ γραμμὴ τῆς πρώτης ἀνώτατης σχολῆς μας· πού ἡ ἐπίθεσίς της ἀκόμη δὲν εἶναι παρὰ ἡ τελευταία πράξις μιᾶς σειρᾶς ἄλλων ἀλυσιδωτῶν ἀντιδράσεων· καὶ τελικὸς σκοπός, ἢ μᾶλλον ἀποτέλεσμα, ἡ ἐπαναφορὰ τοῦ σκοταδισμοῦ μὲ τὴ νέκρωση τῆς ὑπάρχουσας ἢ τὴν προσθήκη ἔστω καὶ ἄλλων νεκρῶν σχολῶν. Αὐτὴ θὰ εἶναι καὶ ἡ χαριστικὴ βολὴ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ τόπου.

Νά, γιὰ ἐπιβάλλεται μιὰ καθολικὴ ἀντίδρασις. Πέρα ἀπὸ πολιτικὲς πεποιθήσεις νὰ κακιστεῖ ἡ ἐνέργεια ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνεξήγητη συνωμοσία τῆς σιωπῆς. Γιὰ πίσω ἀπὸ τὰ ἄρθρα μὲ τοὺς παχιαίους τίτλους, οἱ φυλλάδες τῶν ἄλλων γιὰ τοὺς καταγκούνηδες ἢ ὁ ζῆλος τῶν θεαμάτων καὶ τῶν ἀκροαμάτων εἶναι κι αὐτὰ μιὰ ἀνεπίτρεπτη ἠθικὴ φυγομαχία. Ἡ ἀδιαφορία, ἀπὸ παχυδερμία ἢ σκοπιμότητα, εἶναι πού μωραίνει τὸ ἄλας τοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ καθὼς ἔλλειψε ἡ καθολικὴ ἀντίδρασις, ὁ πολιτισμὸς τοῦ τόπου εἶναι σὰ νὰ δείχνει συμπτώματα χρεωκοπίας.

Sidney Keyes

Ἡ ἐρημιὰ

Α'.

Ἡ ἐρημιὰ τοῦ κόκκινου βράχου
Θὰ γίνῃ ἡ κατοικία μου.

Ἐκεῖ πού ὁ ἄνεμος πριονίζει τοὺς γκρεμοὺς
Καὶ πέφτει τὸ χαλίκι σὰ βροντὴ
Τὸ νυχάτο θὰ κοιτάζω ἥλιο
Νὰ σχίζει τὰ βράχια στὰ δύο.

Ὁ ἐφτάκλωνος κάκτος ποτέ του
Κρασί δὲ θὰ ιδρώσει:
Τὰ δικά μου αἰμόφυρτα πόδια
θὰ παρέχουν τὸ σῆμα.

Ὁ βράχος λέει «Βάστα».
Ὁ ἄνεμος λέει «Κυνήγα».
Ὁ ἥλιος «Θὰ σοῦ ρουφήξω
τὰ κόκκαλα πρὶν σὲ θάψω».

Β'.

Ἐδῶ πού τὰ κερασφόρα κρανία σημαδεύουν τ' ὄριο
Τοῦ ἐνστικτοῦ καὶ τοῦ ἀδιάλλακτου πόθου
Χτυπῶ πάνω στὸν ἄνεμο πού ἔχει γλῶσσα τραχιὰ
Πρὸς τὴν καρδιὰ τῆς φωτιᾶς.

Ἔτσι, γνωρίζοντας τὴ νιότη μου πού ἦταν χτές,
Καὶ τὴν περηφάνειά μου πού θὰ ἔχει φύγει αὔριο,
Στρέφω τὸ πρόσωπο στὸν ἥλιο καὶ θυμοῦμε περιβόλια
Πού ἄλλοι κηπουρέψαν—ὁ Λογγίνος, ὁ Γκιγιόμ ντὲ Λόρρις
Κι ὄλοι οἱ περιβολάρηδες τοῦ ἔρωτα σὲ κάποιον πρόωρο Μάη.
Ἄχ κελάιδησε, μικρὸ ἀρχαῖο πουλί, γιατί φεύγω
Γιὰ τὸ περιβόλι τοῦ ἥλιου, τὴν ἔρημο τοῦ κόκκινου βράχου
Πού ὄνειρεύτηκα καὶ πόθησα πιότερο κι ἀπ' τὴν ὑπόσχεση τῆς
[πασχαλιᾶς.

Τ' ἄνθη τοῦ βράχου δὲ θὰ πέσουν ποτέ.

Ἄχ μὴ μιλάς πιά γιὰ ἀγάπη καὶ γιὰ θάνατο
 Κι οὔτε μιὰ λέξη πιά γιὰ θλίψη:
 Ἡ ὀργὴ ἔφαγε τὴν περηφάνειά μου
 Κι αὔριο κι οἱ δυὸ πεθαίνουν.

Ξέροντας πὼς δὲν εἶμαι πιά ἐραστής, μὰ χαλαστής.
 Χαίρομαι ν' ἀντικρίζω τὸν ὀλέθριο ἥλιο.
 Δὲ θὰ ἔχει πιά ταξίδια, μήτε κι ἡ ἀγωνία
 Τῆς συνάντησης καὶ τοῦ ἀποχωρισμοῦ, ὅστερα ἀπ' τὸ στερνὸ
 [μεγάλο ἀποχωρισμὸ

Ἄπ' τὶς εἰκόνες χοροῦ κι ἀπὸ τοὺς κήπους
 Ὅπου τὸ καφετὶ πουλὶ πνίγεται στὸ τραγούδι του:
 Ὡς τὴ μεγάλη ἐκείνη στερνὴ συνάντηση ἀνάμεσα ἀπὸ βουνα
 Ὅπου τὸ μετάλλινο πουλὶ κελαῖδεῖ παράφορα μὲς ἀπὸ τὴ φωτιά.

Ἄχ μὴ μιλάς ἄλλο γιὰ τελετές,
 Κι οὔτε μιὰ λέξη πιά γιὰ φήμη:
 Ἄς βρεῖ ἡ καρδιά μου τόπο φλογερὸ
 Νὰ θάψει τὸν τρελό της πόνο.

Κοντὰ στὸν ξεροπόταμο στὴν ἄκρη τῆς ἐρήμου
 Θλίβομε γιὰ τὰ λάλα ποὺ γνώρισα ποτάμια:
 Τὸ λῖοφωτο κομματιασμένο κάτω ἀπ' τὸ σκοτεινὸ γιοφύρι
 Καὶ πλῆθος γλῶσσες ποταμιῶν στὰ περασμένα.
 Ποτάμια καὶ περβόλια, τραγουδώντας κάτω ἀπ' τὶς ἰτιές,
 Τὸ λαμπερὸ φεγγάρι...

Κι ὄλοι οἱ ποιητὲς τοῦ καλακαιριοῦ
 Πρέπει ἄλλο ἓνα πνεῦμα νὰ θρηνησοῦν ποὺ πεθαίνει.

Ἄχ μὴν κλάψεις πιά γιὰ μένα, ἀγάπη μου,
 Μήτε νὰ με ζητᾶς σ' αὐτὴ τὴ γῆ:
 Ἄναψε ἓνα κεράκι γιὰ τὴ μοίρα μου
 Καὶ κράτα το στὸ χέρι.

Γ'.

Σὲ τοῦτο τὸ σκληρὸ περβόλι ποὺ τὰ πλευρὰ τῆς γῆς
 Ἄπόμειναν γυμνὰ ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς πρώτης ἀγωνίας της,
 Ἄναζητῶ τὴ φωλιά τοῦ χρυσοῦ πουλιοῦ, τοῦ ἀρπαχτικοῦ
 [Φοίνικα

Ἄχ κράξε πιὸ δυνατὰ κι ἀπ' τὴ φωνὴ ὁποιοῦ ποταμοῦ
Τὶς κόκκινες φλόγες ἀνάμεσα στὰ σχήματα τοῦ βράχου:
Καὶ τοῦτο εἶναι τὸ κράξιμό μου...

Μόλο πὸν πρέπει ἡ ἀγάπη μου νὰ κάθεται
Μόνη μὲ τὸ κερί της σ' ἓνα δωμάτιο σκοτεινὸ
Ἄκούγοντας μουσικὴ πὸν εἶναι φευγάτη
Ἡ στρέφοντας ἓνα λουλούδι στὰ παιδιάστικά της χέρια
Κι ἄς εἴμασταν χιλιάδες μίλια χωρισμένοι...

Αὐτὸ εἶναι τὸ κράξιμό μου, νὰ βρεῖς τὴν ἔρημο τοῦ κόκκινου
[βράχου

Καὶ νὰ μιλήσεις γιὰ ὄλους ἐκείνους πὸν ἔχασαν τὰ περιβόλια,
Λησμόνησαν τὰ τραγούδια, κι ὡστόσο δὲν τολμοῦν νὰ βροῦν
[τὴν ἔρημο—

Νὰ ψάλλεις τὸ τραγούδι πὸν ἀναδεύει ἀπ' τὴ φωτιά.

Δὲν ὠφελεῖ σὲ τίποτε νὰ φέρνω στὸ μυαλό μου
Πῶς ἔπεσαν οἱ φίλοι μου, πῶς γίναν οἱ ἥρωές μου κραυγαλέα

Ἄνδρείκελα τῆς ἱστορίας· μόλο πὸν θὰ ξεχνοῦσα
Τὸν τρόπο τῆς ἀποτυχίας τοῦ ἑνός, τῆς ἐξορίας τοῦ ἄλλου—

Πῶς ἡ μικρὴ ξένη κοπέλα
Τρελάθηκε ἀπ' τὴν ἴδια της τὴν ὁμορφιά· ὁ ποιητῆς

Πῶς μιλά στὸν τοῖχο σὲ μιὰν ἔρημη πόλη·
Πῶς ἄλλοι χόρευαν ὡσπου ὁ ταταρικὸς ὁ ἄνεμος

Ἔσπασε τὶς πόρτες· ἢ καθισμένοι τὰ μεσάνυχτα μονάχοι
Ἄκούγαν τὸν Σολομὸν Ἡγκλ τὸ τύμπανό του νὰ βαράει στοὺς
[δρόμους:

Τώρα εἶναι ἡ ὥρα νὰ τοὺς ζητήσουμε συγχώρεση
Γιὰ κάθε μας φέριμο ψυχρὸ στὸ παρελθόν.

Κανένα διάστημα πὸν νὰ μπορεῖ νὰ μᾶς χωρίσει:
Καιρὸς κανένας, κι ὁ ἄσπλαχνος ἀκόμη ἐτοῦτος ἥλιος δὲν μπορεῖ
[νὰ μᾶς ἀλλάξει·

Φορεσιὰ καμιά, μόλο πὸν ἐσὺ βαδίζεις μὲς στ' ἀστραφτερὸ
[ἀτλάζι

Ἡ ἐσὺ μὲς στὸ βελούδο, κι ἐγὼ νὰ τρέχω μὲ κουρέλια

Ἐνάντια στὸ φλογισμένο ἄνεμο. Δὲν εἶναι ζημιὰ,

Ἡ ἀνάγκη μόνο νὰ ξεχάσει. Αὐτὸ εἶναι τὸ κράξιμό μου...

Ὅμως πίσω μου τὸ κρότημα τῶν λιθαρῶν κάτω ἀπ' τὰ πόδια,
Λιθάρια ἀπ' τὴ γυμνὴ καταραχιά καταρακλώνοντας καὶ γλιστρώντας:

Κάποια φωνὴ πὸν ξέρω, πὸν τὴν παράδοσα ὁμως στὴ σιωπῆ,

Ἐνα ἄλλο κράξιμο: τὰ ἴδια μου τὰ λόγια πὸν ξαναγυροῦν...

«Καὶ τὸ κατόπι σου θὲ νὰ ἴπαιρνα

Κι ἄς εἴτανε χιλιάδες μίλια:

Μόλο πὸν διάβηκες τὶς ἐρήμους τοῦ κόσμου γιὰ τὸ βασίλειο τοῦ
 [θανάτου, ἀγάπη μου,
 Τὸ κατόπι σου θὲ νά' παιρνα καὶ θὰ στεκόμουν ἐκεῖ στὸ πλευρό
 [σου».

Δ'.

Ποιὰ εἶναι αὐτὴ ἡ γυναῖκα πὸν ἐρωτοτροπεῖ μὲ τὸν ἄνεμο,
 Περιδινησμένη μὲς ἀπ' τὴν ἔρημο σὰν κουβάρι ξεραμένα λούλουδα;
 Εἶναι ἡ ἀγαπημένη μου αὐτὴ πὸν ἄφησα
 Μόνη τὸ βράδυ ἀνάμεσα στὰ κεριά—

Ἄσπρα δάχτυλα μὲ φλόγες στ' ἀκρόνυχα—σ' ἓνα ἄδειο σπῖτι.
 Φτάσαμε τώρα στὴν τελευταία κορυφογραμμὴ, διαβήκαμε
 Τὸ ποτάμι κι ἀφήσαμε τὰ πουλιὰ τοῦ καλοκαιριοῦ στὴ σιωπὴ.
 Καὶ τραβοῦμε, τραβοῦμε μαζὶ
 Μὲ τοὺς λιγνοὺς μας ἴσκιους πὸν μᾶς καταδιώκουν, σκαρφα-
 [λώνοντας

Στὶς τραχιῆς κόκκινες πέτρες.

Δὲν εἶναι ἀποχωρισμὸς

Ἐκτὸς τῶν φίλων, ἀλλὰ ἀπ' τοὺς τρόπους μόνο τῆς φίλας:

Μῆτε ἀπ' τὶς ἀγαπητικὲς μας, μόλο πὸν οἱ μορφὲς τοῦ ἔρωτα

Ἀλλάζουνε συχνὰ σὰν τὸ τοπίο τοῦ ταξιδιοῦ αὐτοῦ

Γιὰ τὴ σκοτεινὴ κοιλάδα ὅπου καίγεται τὸ χρυσὸ πουλί.

Λέω, εἶναι μιὰ ἔρημιὰ ὁ ἔρωτας κι αὐτὰ τὰ κόκκαλα

Δὲν διαλαλοῦν ἀποτυχία μὰ τὸ χαμὸ τῆς νιότης.

Λέμε, πρέπει νὰ ἐτοιμασθεῖτε γιὰ τὴν ἔρημο

Ἀκόμη κι ἀνάμεσα στοὺς κήπους κεντημένους μ' ἄνθια,

Ἀκόμη καὶ τὴν ἀνοιξη, ἢ πάνω στὸ ξύπνημα

Ὅταν πρὸς τὴ γυναῖκα στρέφεται ὁ ἄντρας, κι οἱ δυὸ φοβοῦνται.

Ὅσοι θέλουν νὰ σώσουν τὴ ζωὴ τους πρέπει νὰ βροῦν τὴν
 [ἔρημο—

Ὁ ἐραστής, ὁ ποιητής, τὸ κορίτσι πὸν ὄνειρεύεται τὸ Χριστό,

Κι ὁ ταχὺς δρομέας στεφανωμένος μὲ μιὰν ἄλλη δάφνη:

Ὅλλοι τους πρέπει ν' ἀντικρῶσουν τὸν ἥλιο, τὴν ἔρημο τοῦ κόκ-
 [κινου βράχου

Καὶ νὰ δοῦν τὸ κάψιμο τοῦ μετάλλινου πουλιοῦ.

Ὅσπου νὰ διαβεῖς τὴν ἔρημο καὶ ν' ἀντικρίσεις αὐτὴ τὴ φωτιὰ

Ὁ ἔρωτας εἶναι μιὰ συφορὰ, μιὰ χειραψία,

Ἐνας ἄρρωστος πόνος στραγγίζοντας τὸ θάρρος ἀπὸ τὴν καρδιά.

Δὲν ξέρουμε τὸ τέλος, νὰ ποῦμε δὲν μποροῦμε

Τὸ σχῆμα τούτης τῆς κοιλάδας, μῆτε κι ἂν ἡ ἄσπρη φωτιὰ

Θὰ μᾶς τυφλώσει παρευθύς...

Μόνο

Προχωροῦμε, προχωροῦμε μαζί, μὴ ἀφήνοντας
Τίποτε παρὰ ἓνα φθαρμένο τρόπο ἀγάπης.

Ε'.

Ἡ σάρκα εἶναι φωτιά, κάτασπρη καίει τῆς σάρκας ἢ φωτιά
Μέσα ἀπὸ μέλη ζωντανά: μιὰ κρύα φωτιά στὸ αἷμα.
Πρέπει νὰ μάθουμε νὰ ζοῦμε χωρὶς τροφή τοῦ ἔρωτα.

Θὰ βλέπομε τὸν οὐρανὸ χωρὶς πουλιά, ὁ ἄνεμος
Δὲ θὰ φυσᾷ τὰ φύλλα, δὲ θ' ἀναταράζει καινούριο ποταμό.
Θὰ περπατοῦμε στὴν ἔρημο μαζί.
Ἡ σάρκα εἶναι φωτιά, φωτιά καὶ παγωνιά.
Γυρίσαμε στὴν ὥρα, θὰ δοῦμε
Τὸ Φοίνικα νὰ καίγεται κάτω ἀπὸ ἓνα πλούσιο δέντρο.
Ἡ σάρκα εἶναι φωτιά.

Τὸ τύμπανο τοῦ Σολομὸν Ἡγκλ θὰ γεμίσει μ' ἄμμο:
Οἱ χορευτὲς θὰ κουράσαν τὰ ἐπιδέξια τους πόδια
Ἡ χαριτωμένη κυρία θὰ τυλιχτεῖ σ' ἓνα τραχὺ σεντόνι.

Τώρα πηγαίνουμε, ὅμως ἄλλοι πρέπει ν' ἀκολουθήσουν.
Τὰ ποτάμια ξεραίνονται, τὰ δέντρα πέφτουν.
Ἡ ἔρημιὰ τοῦ κόκκινου βράχου προσκαλεῖ.

Κι αὐτοὶ στὸν κῆπο πὸν χασομεροῦν θὰ καταλάβουν
Ἵτι τοῦ χρόνου ὁ τρόπος δὲν εἶναι ἓνας ποταμὸς ἀλλὰ
Ἵνας κλεφταράκος πὸν δὲν τοὺς ζητᾷ συχώρηση.

Ἡ σάρκα εἶναι φωτιά, φωτιά καὶ παγωνιά:
Ἡ σάρκα εἶναι φωτιά στῆς φωτιᾶς αὐτὴν τὴν ἔρημιὰ
Πὸν εἶναι ἡ κατοικία μας.

Δεκ. 1942—Γεν. 1943

μετ. Κλεῖτος Κόρου

ἸΑπρ. 1966

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ἡ ἔρημιὰ πρωτοδημοσιεύτηκε στὴν Ἑλλάδα στὸ περιοδικὸ «Ποιητικὴ Τέχνη» (τεῦχος 22, 15/1/1949) σὲ μετάφραση Κλείτου Κύρου. Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1954 δημοσιεύτηκε στὴν «Ἀγγλοελληνικὴ Ἐπιθεώρηση» (τεῦχος 5) σὲ μετάφραση Γιώργου Σεφέρη καὶ μὲ τὴν ἴδια μορφή περιλήφθηκε στὸν τόμο «Ἀντιγραφές» ποῦ ἔβγαλε ὁ ποιητὴς στὰ 1965. Ἡ μετάφραση ποῦ δημοσιεύουμε σήμερα εἶναι ξαναγραμμένη καὶ ἀναπλασμένη, ἔχοντας πάντοτε σὰν πρότυπό της ἐκείνη τοῦ 1949.

Ὁ Michael Meyer, ἐπιμελητὴς τῶν Ποιημάτων τοῦ S. Keyes (The Collected Poems of Sidney Keyes ἐκδ. Routledge, Λονδίνο 1945) σημειώνει τὰ παρακάτω γιὰ τὴν ἔρημιὰ:

«Τὸ πρῶτο κἀντο ἀπὸ τὰ *Νηπενθῆ* τοῦ George Darley ἀπέτελεσε τὴν ἀφετηρία αὐτοῦ τοῦ ποιήματος. Ὁ Keyes πίστευε πὼς ἦταν μιὰ σημαντικὴ καὶ παραμελημένη συμβολικὴ ἐργασία, ἰδιαίτερα ἡ ἰδέα τοῦ Φοίνικα σὰν ἓνα σύμβολο τῆς *περηφάνειας*. Ἄλλες ἄμεσες ἐπιδράσεις ἦσαν ἡ *Ἀλληγορία τῆς Ἀγάπης* τοῦ C. S. Lewis· ὁ *Φοίνικας καὶ ἡ Τρυγόνα* τοῦ Σαίξπηρ· καὶ ἡ *Ἐρημὴ Χώρα* καθὼς καὶ τὸ Little Gidding τοῦ T. Σ. Ἐλιοτ. Ἐπαινοῦσε κυρίως τὸ στρωτὸ ἄμεσο ὕφος τοῦ Little Gidding, ποῦ νόμιζε πὼς τὸ εἶχε πλησιάσει ἐδῶ· καὶ ἀρχικὰ εἶχε ἀφιερῶσει τὸ ποίημα «Στὴ μνήμη τοῦ Geoffrey Chaucer, τοῦ George Darley, τοῦ T. Σ. Ἐλιοτ καὶ ἄλλων ἐξερευνητῶν». «Ὁ Σολομὸν Ἦγκλ ἦταν ἓνας Κουάκερος ποῦ παρουσιάστηκε σὰν προφήτης στὸν καιρὸ τοῦ Μεγάλου Λοιμοῦ, καλώντας τὴν πολιτεία (τοῦ Λονδίνου) νὰ μετανοήσει».

Λογγίνος—διάσημος σοφιστὴς τοῦ Γ'. αἰώνα μ. Χ.
Γκιγιόμ ντε Λόρρις—ποιητὴς τοῦ Μεσαίωνα.

Περισσότερα στοιχεῖα γιὰ τὸν Sidney Keyes (1922—1943) ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ νὰ βρεῖ σὲ σχετικὴ μελέτη ποῦ δημοσιεύτηκε στὴν «Ἐνδοχώρα» (τεῦχος 17—18).

K. K.

Ἡ φροντίδα τοῦ πατέρα

Μερικοὶ λένε ὅτι ἡ λέξη Odradek ἔχει ρίζα σλαβική, καὶ προσπαθοῦν μ' αὐτὴ τὴ βάση νὰ δείξουν πῶς σχηματίστηκε ἡ λέξη. Ἄλλοι πάλι νομίζουν πῶς εἶναι γερμανική, καὶ μόνο ἐπηρεάστηκε ἀπὸ τὴ σλαβική γλώσσα. Τὸ ἀβέβαιο ὅμως καὶ στὶς δύο ἐρμηνεῖες μᾶς ἀφήνει δίκαια νὰ συμπεράνωμε, ὅτι καμία δὲν εἶναι σωστή, ἀφοῦ μὲ καμιὰ ἀπ' αὐτὲς δὲν μπορούμε νὰ βροῦμε ἓνα νόημα τῆς λέξης.

Σίγουρα κανεὶς δὲν θὰ ἀσχολοῦνταν μὲ τέτοιου εἴδους μελέτες, ἂν πραγματικὰ δὲν ὑπῆρχε ἓνα πλάσμα, ποῦ τὸ λένε Odradek. Μόλις τὸ πρωτοδῆς, μοιάζει μὲ μιὰ πλατειὰ κουβαρίστρα σὲ σχῆμα ἄστρου, καὶ πραγματικὰ νομίζεις πῶς τὸ περιβάλλει κλωστή· θὰ πρέπη ὅμως νὰ εἶναι μόνο ξεσχισμένα, παλιά, δεμένα μεταξύ τους, ἀλλὰ καὶ μπλεγμένα νήματα διαφόρων εἰδῶν καὶ χρωμάτων. Δὲν εἶναι ὅμως μόνο μιὰ κουβαρίστρα, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ κέντρο τοῦ ἄστρου ἐξέχει ἓνα μικρὸ πλάγιο ξυλάκι, καὶ σ' αὐτὸ εἶναι προσαρτημένο σὲ ὀρθὴ γωνία ἀκόμη ἓνα. Μὲ τὴ βοήθεια αὐτοῦ τοῦ τελευταίου ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρὰ καὶ μιᾶς ἀπὸ τὶς ἀκτίνες τοῦ ἄστρου ἀπὸ τὴν ἄλλη μπορεῖ ὀλόκληρο νὰ στέκεται ὀρθοῖο σὰν σὲ δύο πόδια.

Θὰ ἔμπαινε κανεὶς στὸν πειρασμὸ νὰ πιστέψη, πῶς αὐτὸ τὸ πλάσμα θὰ εἶχε ἄλλοτε κάποια σκόπιμη μορφή καὶ τώρα ἀπλῶς ἔσπασε. Δὲν φαίνεται ὅμως νὰ συμβαίνει αὐτό· δὲν βρίσκεται τουλάχιστο κανένα τέτοιο σημάδι· πουθενὰ δὲν μπορεῖς νὰ δῆς ἴχνη μιᾶς ἄλλης φόρμας ἢ σπασίματα, ποῦ θὰ μαρτυροῦσαν κάτι τέτοιο· ὀλόκληρο βέβαια φαίνεται χωρὶς νόημα, ἀλλὰ στὸ εἶδος του πλήρες. Ἄλλωστε δὲν βρίσκεις νὰ πῆς περισσότερα γι' αὐτόν, γιατί ὁ Odradek εἶναι ἐξαιρετικὰ εὐκίνητος καὶ δὲν μπορεῖς νὰ τὸν πιάσης.

Συνηθίζει ν' ἀλλάζη κατοικία καὶ ζῆ στὴ σοφίτα, στὴ σκάλα, στοὺς διαδρόμους, στὸ χαγιάτι. Μερικὲς φορές χάνεται γιὰ ὀλόκληρους μῆνες· τότε θὰ ἔχη σίγουρα ἀλλάξει σπίτι· κι ὅμως τελικὰ ξαναγυρίζει πάντα στὸ σπίτι μας. Ἄλλοτε πάλι, ὅταν βγαίνει ἀπὸ τὴν πόρτα καὶ αὐτὸς ἐκείνη τὴ στιγμή ἀκουμπᾷ κάτω στὰ κάγκελα τῆς σκάλας, σοῦ ἔρχεται ὄρεξη νὰ τοῦ μιλήσης. Δὲν τὸν ρωτᾷ βέ-

βαια κανείς δύσκολα πράγματα, ἀφοῦ τὸ μικρὸ του ἀνάστημα σὲ κάνει νὰ τοῦ φέρνεσαι σὰν σὲ παιδί. «Πῶς σὲ λένε;» τὸν ρωτᾷς. «Odradek», λέει. «Καὶ ποῦ μένεις;» «'Ακαθόριστη κατοικία», λέει καὶ γελάει· εἶναι ὅμως ἓνα γέλιο, σὰν νὰ γελοῦσε κανείς χωρὶς πνευμόνια. Ἀκούγεται κάπως, σὰν τὸ θρόισμα σὲ πεσμένα φύλλα. Ἔτσι τελειώνει τίς πιὸ πολλές φορές ἡ συζήτηση. Ἄλλωστε οὔτε κι αὐτὲς τίς ἀπαντήσεις δὲν σοῦ τίς δίνει πάντα· συχνὰ μένει γιὰ πολλήν ὥρα βουβός, σὰν τὸ ξύλο, ποῦ μοιάζει νὰ εἶναι.

Μάταια ἀναρωτιέμαι, τί θὰ γίνῃ μ' αὐτόν. Μπορεῖ ἄραγε νὰ πεθάνῃ; Τὸ κάθε τι, ποῦ πεθαίνει, εἶχε κάποτε κάποιον σκοπὸ, μιὰ δραστηριότητα, καὶ αὐτὰ τὸ φθείρουν· αὐτὸ ὅμως δὲν συμβαίνει μὲ τὸν Odradek. Μήπως ἀκόμη καὶ στὰ πόδια τῶν παιδιῶν καὶ ἐγγονιῶν μου θὰ κυλᾷ κάποτε τὴ σκάλα μὲ σερνάμενες κλωστές; Φαίνεται βέβαια νὰ μὴν ἐνοχλῇ κανέναν· ἢ σκέψη ὅμως, ὅτι κοντὰ στ' ἄλλα θὰ ζήσῃ πιὸ πολὺ ἀπὸ μένα, μοῦ εἶναι σχεδὸν ὀδυνηρὴ.

Μετάφρ. Καίτης Darfmüller

Λίγα γιὰ τὸν Odradek

Σ' ἓνα συνέδριο, ποῦ ἔγινε πρὶν ἀπὸ λίγο καιρὸ στὸ Βερολίνο γιὰ τὸν F. Kafka, τὸ μικρὸ του διήγημα «Die Sorge des Hausvaters» ἔπαιξε ἓνα σημαντικό ρόλο γιὰ τὴν ἐρμηνεῖα τοῦ ἔργου του. Δόθηκαν διάφορες ἐρμηνεῖες, ἀπὸ τίς ὁποῖες ἀναφέρω τίς δύο ἐπικρατέστερες.

Σύμφωνα μὲ τὴν πρώτη, ὁ Odradek μοιάζει νὰ εἶναι ἓνα σύμβολο γιὰ τὸν ἴδιον τὸν Kafka, μιὰ νέα εἰκόνα τῆς ὑπαρξῆς του, ἰδωμένης ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τοῦ πατέρα του.

Ἄλλοι πάλι νομίζουν ὅτι ἡ φροντίδα τοῦ πατέρα περιγράφει τὴν ἔγνοια τοῦ συγγραφέα γιὰ ἓνα διήγημά του, ποῦ δημιουργεῖται. Αὐτὸ τὸ ἔργο εἶναι ἀκόμα φευγαλέο, ἀπρόβλεπτο, σὰν τὸν Odradek, ποῦ εἶναι εὐκίνητος, δὲν μπορεῖς νὰ τὸν πιᾷσῃς καὶ ποῦ προξενεῖ φροντίδες. Τὸ πλάσμα αὐτὸ ποῖ τὸ βλέπει μὲ εἰρωνεία, ἀλλὰ καὶ μὲ κάποιον πόνο, δὲν ἔχει ἓνα συγκεκριμένον σκοπὸ καὶ συμβολίζει τὴν ἀνάγκη ἔκφρασις τοῦ ἴδιου τοῦ Κάφκα.

K. D.

Τὸ γλυκύφθογγο σῶμα σου

Ἐγκαταλελειμμένο στῶν αἰσθήσεων τὰ ἐρέβη
τὸ γλυκύφθογγο σῶμα σου νοσταλγεῖ τὸ χάος
καὶ μὲ καλεῖ καὶ πάλι νὰ χαθῶ
δρεπανηφόρος νὰ ἐφορμήσω.

Ἄπ' τὰ ἔγκατα μιᾶς ἄλλης ζωῆς
φωνές πηλώδεις στὰ χεῖλη ἀναρριχῶνται
ἐκστατικὲς μπροστὰ στὸ ἀναμενόμενο,
τὴν ἄβυσσο ποὺ φρίσσει.

«ἐδῶ τελειώνει ὁ κόσμος»
ἡ ἔξαρση τελειοῦται μὲς στὴν ἔξαρση.

Κραυγὲς λογχίζουσι τὸν ἀγέρα
καὶ πάνω στὰ πυρόρα μέλη
τὰ αἰσθήματα ὀλισθαίνουν συρίζοντας
«ἐδῶ τελειώνει ὁ κόσμος»

ἔδῶ ἡ ἄβυσσος ἄβυσσο γεννᾷ
ᾧσπον καὶ πάλι οἱ φόρμιγγες νὰ ἠχήσουν
καὶ τίς ψυχῆς τὰ ρίγη
ν' ἀναλυθοῦν σὲ σιγηλοὺς ψιθύρους.

Περιπέτεια

Ἄπ' τὸ κρεββάτι ὅπως εἶταν ἄστρωτο, τὸ παντελόνι στὴν κρεμάστρα, τὶς κάλτσες μέσα στὰ παπούτσια, τὰ βιβλία ἕνα πάνω στ' ἄλλο, τὸ τραπέζι π' ἀκουμποῦσε ὁ ἀγκώνας, τὸ πύλινο τασάκι, τὸ μολύβι, ὅταν γύρισα νὰ δῶ τὸ δωμάτιο, ἐνισχύονταν ἀόριστα ὅτι ἐνιωθα: μόνος μου σὲ λίγο, αὔριο, ἢ μεθαύριο, εἶταν ἄνετο νὰ βγῶ, νὰ βαδίσω ἄσκοπα, νὰ πάω ὅπουδήποτε ἢ νὰ μείνω μέσα, χωρὶς νὰ αἰσθανθῶ τὴν ἀνάγκη νὰ περιμένω γράμμα της, ἢ νὰ πηγαίνω σὲ γνωστούς...

...Θὰ ἴγραφα λοιπὸν στὴν Ἄννα πὼς κατέληγα στὴν ἀπόφαση αὐτὴ μετὰ ἀπὸ σκέψη ὄριμη. Πὼς δὲν ὠφελοῦσε τίποτε νὰ χρονίζουμε μιὰ κατάσταση ἀπὸ τὰ πρὶν καταδικασμένη. Πὼς εἶχαμε χαρακτηῆρες διωφορετικούς καὶ γιὰ τοῦτο δὲν ἔφταιγε κανένας. Ὅτι εἶταν καὶ γιὰ τοὺς δύο μας μιὰ ἀποτυχία, ἕνα νευράγιο ποὺ ἔπρεπε νὰ τὸ δεχτοῦμε. Κι' ὅτι αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ ἔχε συμβεῖ τὸ βράδυ ἐκεῖνο ποὺ ἔφυγε ἀπὸ τὸ δωμάτιο, μετὰ τὸ ἐπεισόδιο, ἂν δὲν τηλεφωνοῦσα τὸ πρῶτ'...

Ἡ ἔκφραση τῆς Ἄννας ἔδειχνε συγκρατημένη ἔκπληξη καὶ ἀπογοήτευση.

—Θὰ ῥοχόμουν τὸ ἀπόγευμα, εἶχε εἰπεῖ.

—Ἀλλὰ μπορούσα ν' ἀρνηθῶ...

Σήκωσε τὸ βλέμμα πάνω μου.

—Ἄν τ' ἀποφάσισης ἀλήθεια, περιττεύουν ὅλα αὐτά...

Οἱ γαλάζιοι γύροι τῶν ματιῶν της ἦρθαν κοντὰ καὶ προβάλλονταν ἀπέναντι στὴν κουρτίνα. Γύρισα μιὰ στιγμή νὰ δῶ τὰ ἴδια πράγματα... τὸ κρεββάτι ὅπως εἶταν ἄστρωτο... τὰ βιβλία ἕνα πάνω στ' ἄλλο, τὸ πύλινο τασάκι...

Ὅταν χτύπησε τὸ κουδούνι.

Ὁ σπιτονοικοκύρης ἤθελε ν' ἀδειάσω τὸ δωμάτιο ὡς τὸν ἄλλο μῆνα. (Δωμάτια τέτιον καιρὸ δὲν εἶταν εὔκολα. Ὁ μῆνας εἶχε 22. Κ' ἔπειτα δὲν εἶχαμε τὴ συμφωνία αὐτῆ). «Εἶταν» εἶπε «ἀνάγκη...».

Ἀνέβαλα τὸ γράμμα γιὰ τὴν Ἄννα καὶ βγῆκα μουδιασμένος.

Περπαντιώντας ἄσκοπα, ἀργότερα, κατάλαβα πὼς συσχέτιζα, τὸ πρόσωπο τοῦ σπιτονοικοκύρη τῆς ὥρας ποὺ μοῦ εἶπε νὰ φύγω, μὲ διάφορα ἄσχετα πράγματα. Μ' ἕνα ξερὸ ἀγκάθι λίγο πιὸ μέσα ἀπὸ τὴν ἄκρη τοῦ δρόμου. Μ' ἕνα σφυρὶ ὅταν ξεφεύγει ἀπ'

τὸ καρφί καὶ βρίσκει τὸ δάχτυλο. Ἐνα ἀπροσδόκητο ἀδιέξοδο ὅταν βιάζεσαι μὲ τὸ ταξί... Ἀπὸ τὰ χεῖλια του, παχειὰ καὶ λίγο σκισμένα, τὰ δόντια του, χοντρά καὶ ἄπλυτα, τὰ χνώτα του, ποὺ μύριζαν ρετσίνα, τὶς κινήσεις του, σχημάτισα ἓνα γαγγραινιασμένο πόδι. Δέρμα μαῦρο, πρήξιμο, πύον, βρῶμα, δοχεῖα μὲ βαμβάκια λερωμένα, μὲ γάζες. μὲ αἵματα ἀλλοιωμένα, βογγητά, κάποια βρισιὰ μὲς ἀπ' τὰ δόντια, πρόσωπα κίτρινα, ρουφηγμένα ἀπ' τὴν ἀγωνία καὶ τὴν ἀναμονή...

—Βγῆκαν ἀποτελέσματα παθολογίας!..

—;..

—Πέτρου δὲ λέγεσαι; Κόπηκες νομίζω. Πήγαινε νὰ δεῖς κ' ἐσύ, ἴσως κάνω λάθος.

—...

—Εἶχες εἰπεῖ καλά;

—Μᾶλλον...

—Εἶπαν πὼς ἔκοβε διαβασμένους στὸ τέλος ἐπειδὴ τὶς πρῶτες μέρες πέρασε πολλούς.

Κατέβηκα ἀργά. Ὁ Τάκης κάθονταν ριγμένος πάνω στὸ κρεβάτι. Ἄφηνε στὸ στόμα τὸ τσιγάρο ἂν μίλαγε, ἢ φύσαγε βαριεστημένα τὸν καπνό. Κοίταζε πρὸς τὸ παράθυρο κι' ἄκουσε μᾶλλον ἀδιάφορος γιὰ τὸ δωμάτιο καὶ τὴν παθολογία. Ἴσως γι' αὐτὸ κ' οἱ σιωπές μας ἔγιναν ἀμέσως δύσκολες καὶ κατάλαβα πὼς ἔπρεπε νὰ λέω κάτι, ἢ νὰ φύγω. Σὲ μιὰ στιγμή εἶχα τὴν ἐντύπωση πὼς εἶταν προϋστάμενος ἑνὸς γραφείου μὲ πλεόνασμα προσωπικοῦ κ' ἐγὼ τοῦ γύρευα νὰ μὲ προσλάβει στὴ δουλειὰ ἢ κάτι τέτιο.

—Τὸ κάθε τί, εἶπε, εἶναι ζήτημα «μέσου». Ὁ Δημήτρης εἶναι ἰδιαιτερός τοῦ ὑπουργοῦ μὲ ἀπολυτήριο τοῦ γυμνασίου...

Γιὰ τὴν Ἄννα δὲ ρώτησε, οὔτε φαινόταν διατεθειμένος γιὰ συζήτηση.

Ἀνασηκώθηκε κάποια στιγμή κι' ἄπλωσε τὸ πακέτο πρὸς ἑμένα.

—Πάρε τσιγάρο! εἶπε.

Γιατὶ συνέβει ἔξαφνα, ἢ πιθανὸν γιατί ὁ τόνος τῆς φωνῆς του εἶταν τέτιος, κατάλαβα τὴν κίνηση αὐτὴ σὰν ἐχθρική.

—Δὲ θέλω, εἶπα.

—Πάρε! ἐπέμενε, καὶ τώρα εἶχα τὴν ἐντύπωση πὼς ζήτησε νὰ φύγω γιὰ νὰ κοιμηθεῖ.

—Δὲ θέλω! εἶπα σχεδὸν ἀπότομα.

Γύρισε στὴ στάση πού 'χε πρὶν κι ἄναψε τσιγάρο. Καθὼς τὸν κοίταξα εἶχα τὴν ἔντονη ἐπιθυμία νὰ εἶταν ἄσκημος.

—Μεῖνε ἅμα θέλεις, εἶπε καθὼς σηκώθηκα.

Μεσάνυχτα.

«Λεωφ. Ἀλεξάνδρας»

«Ἰδιωτικὸν Γυμνάσιον...»

«Kolynos Supregwuite»

«Καφὲς Μπράβο»

«Φροντιστήρια Παπαπετροπούλου»

«Σφαιριστήρια»

«Λεωφ. Κιφισιάς»

Ἀκριβῶς τι ἔλεγε τὸ ἄρθρο τὸ πρῶτὶ στὴν ἐφημερίδα εἶχα ξεχάσει. Ἀπ' τὴ γενικὴ ἐντύπωση πού εἶχε ἀφήσει, μαζὶ μὲ διὰ ἀκολούθησε τὴ μέρα, ἔβλεπα τίς ἐπιγραφὲς αὐτὲς σὰν κάτι ἄπειρα ἀναίσθητο. Θυμήθηκα πού κάποτε στὸ μπάνιο, μετὰ ἀπὸ μιὰ βαθειὰ βουτιά, δταν ἀνέβαινα καὶ δὲν ἔφτανα στὴν ἐπιφάνεια, γιὰ μιὰ στιγμὴ πίστεψα πὼς θὰ πνιγνόμουν. Ἄλλοτε σὲ μιὰ πολυκατοικία πού θὰ χιζόνταν, ἢ μπουλντόζα ἔσκαβε σταθερὰ πρὸς τὸ μέρος μιᾶς ἀκακίας...

Τὴν ἄλλη μέρα, μόλις πῆρα τὸ τηλεγράφημα ἀπ' τὸ σπίτι, ἄρχισα νὰ ἐτοιμάζομαι. Πρὶν φύγω ἔγραψα βιαστικὰ στὴν Ἄννα πὼς ὁ πατέρας εἶταν ἄσκημα καὶ θάφευγα ἀμέσως. Πὼς δὲν ἤξερα τι συνέβαινε, κ' ἤλπιζα νὰ γυρίσω γλήγορα. Καὶ πὼς μοῦ-λειπε πάρα πολύ...

Ὁνειρο καλοκαιριάτικης νύχτας

Νύχτα,
γλανκὸ ὄνειρο πὸν ξεδιπλώνεσαι στοὺς αἰῶνες
«Πάνω στὴ γέφυρα λικνιζότανε ἡ δροσιὰ
ποῦχει κεφάλι σὰν τῆς γάτας».
Πάνω στὰ κάγκελα τοῦ μπαλκονιοῦ
λικνίζεται ἡ αἰθέρια μορφή
ποῦχει τὸ Γαλαξία γιὰ πλεξοῦδα.
Τὰ ἄστρα ἀντιστέκονται στὸ κλείσιμο τῶν παραθύρων.
Τὸ ἄπειρο κατρακυλᾷ ἀπὸ τὰ λούκια τῶν σπιτιῶν
καὶ χύνεται στὸ λαβύρινθο τῶν ὑπονόμων.
Ἐκείνη ἡ παράξενη κασίκα
στὸν παφλασμό τῶν κυμάτων
κάτω ἀπὸ τὸ ξερὸ δάσος γιὰ σκεπή
στὸν ἀέρα ταξίδευαν μακρυνοὶ ἤχοι
τῆς ξεχασμένης πολιτείας.
Στὸ κρεβάτι φτάνουν οἱ ἀναμνήσεις
ἀπὸ τὴ λησμονημένη γειτονιά.
Οἱ δυὸ ἄκρες τῆς λεωφόρου
ἐνώνονται στὸ συνειρμὸ τῶν ιδεῶν.
Ἐδῶ εἶναι δεμένα τὰ χαλινάρια τοῦ Πήγασου,
ἐνῶ στὶς ἀχτίνες τοῦ φεγγαριοῦ
χορεύουν τὰ πέτρινα ἀγάλματα.

Στίχοι τοῦ Ἐντρὲ Μπρετόν.

Ἐναμνήσεις

1

Πέντε κυπαρίσσια καλπάζουνε στὸ ξάνοιγμα τῆς μέρας
Πίσω τους μένουν τὰ πουλιὰ νὰ τραγουδοῦν τοὺς πόθους τους
Καὶ σ' ἓνα ξέφωτο ἐκεῖ στὸν ἀμπελῶνα
Ἐλιές
Νὰ συγκρατοῦν τὴ θάλασσα πὸν πέρα ξεπροβάλλει
Μὴ ξεχυθεῖ κι' ὅλη τὴ μνήμη πλημυρήσει.

2

Ἡ ἀφρισμένη ἀνάμνηση
ὁ ἦχος τῶν κυμάτων
καὶ ἡ δροσιὰ ἐνὸς φιλιῶ
μέσα σὲ μιὰ ἀχιβάδα.

3

Τὸ ξωκλήσι κρυμμένο στὸ βράχο τῆς νοσταλγίας
στὴν κουπαστή του χαραγμένα τὰ ὀνόματα
"Ἄννα, Μαρία, Δέσποινα, Ἐμῖλυ
Φίλες
ἢ «Χρυσανγή» σκαμπανεβάζει
στὴ γαλανὴ ὄνειροπόληση τῶν κυμάτων.
Ἄπὸ τὴν πύλη τῶν κυπαρισσιῶν
ἓνα κινούμενο ἄσπρο
σπάει τὴν ἀπεραντοσύνη τοῦ γαλάζιου:
"Ἐνας γλᾶρος περνᾷ.

Βραδυάζει

Στὸν Ἀντώνη Σταθάκη

Βραδυάζει

Καμμιά λύτρωση στὴν ἐρημιὰ τῶν δρόμων
Οἱ περιπέτειες τῆς μέρας κρέμονται στὰ φανάρια
Τὰ σπίτια χάνονται μέσ' τὸ σκοτάδι
Τὰ δέντρα τραγουδοῦν τὴ μοναξιά τους
Καμμιά λύτρωση

Τίτος Πατρίκιος

(Γενικές παρατηρήσεις)

Ἡ ποίηση τοῦ Πατρίκιου—ποιητῆ στρατευμένου—ἀντικατοπτρίζει ἰδεολογικὰ τὴν περιπέτεια τῆς παράταξής του στὴ μετακατοχικὴ κυρίως περίοδο.

Ἡ κλιμάκωση, ἀπ' τὴν καθαρὴ ἔκφραση τῆς κομματικῆς γραμμῆς ὡς καὶ τὴ διαφωνία καὶ τὴν ἄρνηση τῆς τακτικῆς—ὄχι ὅμως καὶ τῆς ἰδεολογίας—ἢ τὴ διαπίστωση τῆς ἥττας εἶναι ὁ χῶρος στὸν ὁποῖο κινεῖται.

Ἡ ἔνταξη στὴν ὁμάδα ἀπὸ πίστη, δὲν ἰσοπέδωσε τὴν προσωπικότητα καὶ τὴν εὐαισθησία τοῦ ποιητῆ καὶ ἄφησε ἐλεύθερο τὸ πεδίο νὰ ἀσκήσει κριτικὴ γιὰ τὴν ἀνεπάρκεια καὶ τὰ σφάλματα, ἀδιαφορώντας γιὰ τὸν ἀφελῆ κοινὸ τόπο πῶς ἡ κριτικὴ δίνει ὄπλα στοὺς ἀντιπάλους.

Θεματολογικὰ οἱ ποιητὲς τῆς ἀριστερᾶς κινουῦνται στὸν αὐτὸ περίπου χῶρο. Κατοχὴ, ἀντίσταση, μεταπολεμικὲς διαμάχες, διαφωνίες κομματικῆς, ὕμνολογία προσώπων.

Ἡ καταγραφή τῶν γεγονότων εἶναι ἄμεση, ἐπικαιρικὴ, μονοδιάστατη, σὲ τελευταία ἀνάλυση ἀποτύπωση ἐμπειριῶν καὶ βιωμάτων.

Ἡ συνειδητοποίηση σὲ βάθος τῶν γεγονότων καὶ τοῦ μέλλοντος ποὺ προδικάζουν, ἢ ποιητικὴ ὄραση καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ἐπεξεργασία λείπουν καὶ τ' ἀποτέλεσμα εἶναι ἀρνητικό.

Ὅταν τὰ ἐξωτερικὰ γεγονότα ἔπαψαν νὰ τροφοδοτοῦν μὲ βίαια ἐρεθίσματα τὴ διάθεση γιὰ σύνταξη χρονικῶν, ἀκολούθησε ἀναγκαστικὰ ἡ ἐσωτερικὴ ἔρευνα καὶ ὁ ἀπολογισμὸς.

Τὸ ἐσωτερικὸ πεδίο αὐλακωμένο ἀπὸ τὴ συσσώρευση τῶν κακουχιῶν, τῶν ἀντιφάσεων καὶ τῶν ρηγμάτων ἦταν ὀθέατο, ἐνόσω ὁ ἄμεσος κίνδυνος καιροφυλακτοῦσε. Παρουσιάζεται πλέον στὴν ποίηση «τὸν καιρὸ τῆς εἰρήνης» καὶ γίνεται ἓνα εἶδος ἀπολογισμοῦ. Δὲν ἔχουμε τὰ γεγονότα πλέον στὸ πρῶτο πλάνο ἀλλὰ τ' ἀποτελέσματά των στὸν ἄνθρωπο. Ποιητικὰ τὸ παραπάνω γεγονὸς σημαίνει ὠρίμανση, ἀνεπιθύμητη κάπως ἀπ' τὸν ποιητῆ γιατί :

«Μπορεῖ καὶ νὰ σὲ ἐπαναπαύσει στὴ θέα τῶν συντελουμένων»

καὶ διερωτᾶται :

Θὰ κατορθώσεις ἄραγε ποτὲ τὰ πράγματα νὰ δεῖς
τὴν ἴδια τὴ στιγμὴ τὴ σύλληψής τους».

«Νὰ προειδοποιεῖς»

Ἡ θέση τοῦ ποιητῆ σταθερὴ κι' ἀμετάθετη, ἡ ἀγωνι-
στικὴ διάθεση ἀμείωτη ἔστω κι' ἂν ἐρωτήματα μένουν ἀνα-
πάντητα ἢ ὁ κίνδυνος νὰ γίνεῖ ἀπόβλητος παρουσιάζεται.

«Καὶ μ' ὅλες τις ἀναστολὲς ποὺ πῆραν τὰ ὄνειρά μας
πάντα θὰ σκέφτομαι μιὰν ὑψικάμινο πολύξερη»

«Ἀμετάθετο ὄραμα»

«Ποτὲ δὲν θὰ γλυτώσουμε
ἂν ἀρρωστήσουμε ἢ ἂν φύγωμε».

«Ἐμβατήρια»

«Τώρα πολλοὶ εἶναι ποὺ περισσότερο θὰ ἐπιμένω θὰ οὐρλιάζω
ἔστω κι' ἂν μείνω μόνος μιὰ ἀνίσχυρη μειοψηφία
ἔστω κι' ἀποδιωγμένος στιγματισμένος ὑποπτος».

«Ἀπολογισμὸς»

Ἡ καταγραφή καὶ ἡ μετάδοση τῆς ἀμεσότητας πολ-
λὲς φορές παραμένει μετέωρη χωρὶς νὰ δημιουργεῖ τὸ συν-
αισθηματικὸ κραδασμὸ ἢ τὴ λογικὴ ἀποτίμηση.

Ἡ θεωρητικὴ αἰτιολόγηση πῶς τὰ προβλήματα αὐτὰ
καθ' ἑαυτὰ ὄντας ὀξύτατα δὲν ἄφηναν τὰ περιθώρια γιὰ
καλλίτερη ἐπεξεργασία, θεώρηση, ἐπανατοποθέτηση καὶ
κυριαρχία στὰ μέσα τῆς ἔκφρασης, ἀνατρέπεται πολλὲς
φορὲς ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ ποιήματα, ποὺ φτάνουν σὲ ὑψηλὴ
ποιότητα (Βορεινὴ πύλη, Πορεία κ.ἄ.).

Στίχοι σὰν τούς :

«Ξημέρωσε καὶ στὴ δική μας ἄκρη
μιὰ μέρα πολὺ καινούργια
πλυμένη ἀπὸ καιρὸ στὰ περιβόλια τοῦ χωριοῦ μας
μὲ τίς ξεμπράτσωτες κοπέλλες τῆς παντρεῖᾶς».

ἢ

«Μ' ἂν ἔτσι σφιχτὰ τῶχει κλεισμένο
εἶναι γιὰ νὰ μὴ σ' ἐνοχλεῖ τὸ τρύπιο του πλεμόνι».

Καθὼς εἶναι περιγραφικοὶ γλυκάζουν μὲ τὴ φτηνὴ

ρωμαντική διάθεση και δέν «λειτουργοῦν» οὐσιαστικώ-
τερα.

Χωρίς ν' ἀποτελεῖ στοιχεῖο πού νά τόν χαρακτηρί-
ζει τόν Πατρίκιο, ὁ ἀπόηχος ἀπ' τὸ δημοτικὸ τραγούδι
ἀκούγεται ὅπως στοὺς στίχους

• Ἡ ἄμμος ἔμεινε γιὰ πάντα μὲς στὸ στόμα του
ἢ πέτρα γιὰ πάντα στὴν καρδιά του»,

ἢ

«Στὸ ἔμπα ἦταν τῆς ἀνοιξης
στὸ ἔβγα τοῦ χειμῶνα».

Γενικώτερα ἡ ἔκφραση στοὺς ποιητὲς τῆς ἀριστερᾶς
παραμένει ἓνα πρόβλημα. Οἱ παλιές φόρμες πού χρησιμο-
ποιοῦν, ἀνεπαρκεῖς καὶ δημιούργημα ἄλλων συνθηκῶν καὶ
κοινωνικῶν συσχετίσεων, δημιουργοῦν ἀντιδικία περιεχο-
μένου καὶ μορφῆς.

Παραβλέποντας τὶς νέες μορφές πού δημιουργήθηκαν
ἢ τὶς τάσεις πού ὑπάρχουν στὸν ἀστικὸ κόσμο, μὴ ἐξετά-
ζοντας τὴν ἀνάγκη τῆς ἀλλαγῆς καὶ ἀπορρίπτοντας δο-
γματικὰ κάθε τι τὸ διαφορετικὸ ἀπὸ τὰ μέχρι τοῦδε παρα-
δεκτὰ ὡς ἀντιδραστικὸ παραμένουν συντήρηση. Κι' ἀκό-
μη στὴν ποίηση δέν βρέθηκε ἡ δυνατὴ φωνὴ πού θὰ ἐπι-
βάλλῃ τὴν αἴρεση καὶ θὰ ἄρει τὴν ἀντίφαση.

Ὁ Πατρίκιος ποιητὴς λιγογράφος μὲ δικό του πρό-
σωπο εἶναι δύσκολο νά μείνει χωρὶς συνέχεια.

Ἡ εὐαισθησία, ἢ χωρὶς προκαταλήψεις ὄραση τῶν
πραγμάτων, ἢ ὀλοκληρωμένη ἰδεολογία, ἢ ποιητικὴ διά-
θεση, δημιουργοῦν τὶς ἐλπίδες πὼς θὰ εὐρύνει τὸ χῶρο
πού κατέχει, στὴ μεταπολεμικὴ ποίηση.

ΤΙΤΟΣ ΠΑΤΡΙΚΙΟΣ

Μ Α Θ Η Τ Ε Ι Α

(1952—1962)

Βορεινή πύλη

Ἴσως ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα νὰ μὴν τό ἔξερεις
πὼς ἢ θητεία τούτη δὲ θὰ τέλειωνε ποτέ.
Τὸ δέχτηκες, ὅταν στὰ μαῦρα χρόνια ἀπάνω,
φάνηκε καθαρὰ πὼς ἄλλα, πιὸ μαῦρα, θὰ σωριάζονταν.
Αὐτὸ τὸ ἐλάχιστο φλούδι τῆς ζωῆς σου πὸν συνεχῶς μεταβαλόταν
ἀνάμεσα σ' ἐξωτερικὲς πιέσεις κι ἀντίδραση προσωπική,
εἶχε ἀποχτήσει πιά κάποια συνείδηση, καὶ διάλεγε.
Ἔτσι κι ἂν ἄλλαζες τοποθεσίες, περιβολὴ καὶ ιδιότητες,
κι ἂν γύρναγε ἀσταμάτητα ὁ τροχὸς προσώπων πὸν βουλιάζαν
σὲ σκιές, σκιῶν πὸν λευτερώνονταν σὲ πρόσωπα,
πάντα σὲ κάποια πύλη βορεινὴ ξαγρύπναγες σκοπὸς
ἐνάντια στὸ θάνατο μὲ τ' ὄρθιο τρίχωμα πὸν ὀρμούσε ἀπ' ἔξω
στὸν ἄθλιο θάνατο πὸν ξεπετιόταν ἀπὸ μέσα μας
στὸ θάνατο τὸν πιὸ πικρὸ πὸν λούφαζε στὶς καρδιές κάποιων
συντρόφων,
ἐκεῖ καὶ σὺ ἕνας φαντάρος ὁμοιος μὲ τοὺς ἄλλους. Μόνο
πὸν ἀντὶ γιὰ κἀνα ξεροκόμματο, ἄλεθες μὲς στὰ δόντια
σκόρπιους στίχους, μὴν τύχει καὶ λίγο ξεχαστεῖς
μὴν τύχει μιὰ στιγμή καὶ σὲ νικήσει ὁ φόβος, ἢ κούραση, ὁ ὕπνος,
μέσα στὶς ἀνελέητες ὥρες τῆς νυχτερινῆς σου βάρδιας.

Γράμματα μετανοίας

Ὅταν τοῦ ζήτησε ὁ στρατιώτης Ἀκριβόπουλος
Γεώργιος, χωριὸν Κέδρος Θεσσαλίας,
νὰ γράψει γιὰ λογαριασμὸ του
γράμματα μετανοίας στὸ χωριό, τινάχτηκε.
Κι ὁ στρατιώτης Ἀκριβόπουλος Γεώργιος,
παλιὸς κατάδικος σὲ θάνατο, πρόωρα γερασμένος
ἀπὸ ἔξη χρόνια στὸ βουνό, μὲ τὴ μισή του φαμελιὰ
ξεκληρισμένη, τοῦ ἔπε κλαίγοντας:

«Ἐσὺ θὰ μπόραγες νὰ τ' ἀλαφρώσεις λίγο».
 Τότε,
 πρώτη φορά κατάλαβε,
 τί σήμαινε ἦττα τοῦ κινήματος.

Ἀμετάθετο ὄραμα

Καὶ μ' ὅλες τὶς ἀναστολές πού πῆραν τὰ ὄνειρά μας
 πάντα θὰ σκέφτομαι μιὰν ὑψικάμινο, πολύξερη
 μὲ χιλιάδες ἐργάτες νὰ τῆς καθαρίζουν τὰ δόντια
 νὰ τὴν ταΐζουν σίδηρο καὶ κάρβουνο.
 Μιὰν ὑψικάμινο πού θὰ καπνίζει
 ὅσο δὲν καπνίσαμε ὅλα τὰ τελευταῖα χρόνια,
 πού δὲ θὰ κόβει τὸ τσιγάρο τῆς στὰ δύο,
 πού δὲ θ' ἀφήνει τὴ λαχτάρα τῆς στὴ μέση,
 κι ὄλο θὰ βγάζει ἀτσάλι
 νὰ δένονται οἱ μεγάλες σκαλωσιές
 πού πᾶν νὰ φτάσουνε τὸν οὐρανό.

Πλαίσιο στὸ φῶς

Ἔβγα στὸ παραθύρι κρυφὰ ἀπ' τὴ μάνα σου
 καὶ κάνε πὼς ποτίζεις τὴ ματζουράνα σου...

Οὔτε μάνα ἐδῶ, οὔτε ἓνα χᾶδι,
 οὔτε μιὰ γλυκειὰ κουβέντα, τὰ λόγια
 φτάνουν ἀλλαγμένα στὸν προορισμό τους,
 δὲ φτάνουν, δὲν ξεκινοῦνε κἂν, μένουν
 στοὺς τοίχους καρφωμένα νὰ ψήνονται σὰν τὰ χταπόδια.
 Οὔτε μάνα, οὔτε μιὰ γλάστρα νὰ ποτίσεις,
 γλυφὸ νερό, ἀρμυρὸς ἀγέρας, τὰ πρόσωπα
 παίρνουν μιὰν ὄψη ἀγάλματος ἔτσι πού δένεται
 ἢ σάρκα μὲ τ' ἀλάτι—
 μὰ ἐσὺ ἀκόμα ἔβγαινες τὰ πρωῖνὰ στὸ παραθύρι
 τυλιγμένη τὴ ζεστὴ ἀντηλιά τοῦ ὕπνου
 καὶ μέσα ἀπ' τὴν τριανταφυλλιά σου νυχτικιά
 ἓνα ποτάμι φῶς χυνόταν στὴ διψασμένη μέρα.

Τόσο σπάταλη στο φῶς—ἴσως τὸ μάντευες
 πὸν ἢ ἀντοχὴ σου στέρευε.

Στάσεις

Ἐπὸ τῆ στάση μου
 πρὸς τῆ ζωὴ
 βγαίνουν
 τὰ ποιήματά μου

Μόλις ὑπάρξουν
 τὰ ποιήματά μου
 μιὰ στάση μου ἐπιβάλλουν
 ἀντίκρου στῆ ζωὴ.

Κατάφαση

Ἐχι ταπεινωμένος
 Ἐχι
 Μ' αὐτοὺς πὸν δὲ σὲ νιώθουν
 Μὰ πάντα
 Τραντάζοντας τὰ πρόσωπά τους
 Μ' ἓνα γέλιο
 Ἐγρηγόρησης.

Δικαίωμα

Νομίζω πὸς ὅσα ἔχω περάσει
 μου δίναν κάθε δικαίωμα νὰ τρελλαθῶ.
 Θὰ ἔταν λίγη ξεκούραση ἐπὶ τέλους,
 λίγη ἀσύδοτη ἐλευθερία πὸν ποτὲ δὲ γνώρισα.
 Κι ἀληθινὰ θὰ τρελλαινόμεουν, ἂν δὲν ἀποτελοῦσε
 κι αὐτὸ μιὰ κάποια παραχώρηση.

Ἠσυχασμένες ἀπαντήσεις

Οἱ ἔτοιμες, ἡσυχασμένες ἀπαντήσεις
 δὲ γίνεται πιά νὰ μὲ χορτάσουν
 ὅπως δὲν ἐπαρκοῦνε σὲ μιὰ πόρνη
 οἱ ταχτικοί, ἀξιοπρεπέστατοι πελάτες της.

Στίχοι—2

Στίχοι ποὺ κραυγάζουν
 στίχοι ποὺ ὀρθώνονται τάχα σὰν ξιφολόγχες
 στίχοι ποὺ ἀπειλοῦν τὴν καθεστηκυῖα τάξη
 καὶ μέσα στοὺς λίγους πόδες τους
 κάνουν ἢ ἀνατρέπουν τὴν ἐπανάσταση,
 ἄχρηστοι, ψεύτικοι, κομπαστικοί, •
 γιατί κανένας στίχος σήμερα δὲν ἀνατρέπει καθεστῶτα
 κανένας στίχος δὲν κινητοποιεῖ τὶς μᾶζες
 (Ποιὲς μᾶζες; Μεταξὺ μας τώρα—
 ποιοὶ σκέφτονται τὶς μᾶζες;
 Τὸ πολὺ μιὰ λύτρωση ἀτομική, ἂν ὄχι ἀνάδειξη).
 Γι' αὐτὸ κι ἐγὼ δὲν γράφω πιά
 γιὰ νὰ προσφέρω χάρτινα ντουφέκια
 ὅπλα ἀπὸ λόγια φλύαρα καὶ κούφια.
 Μόνο μιὰν ἄκρη τῆς ἀλήθειας νὰ σηκώσω
 νὰ ρίξω λίγο φῶς στὴν πλασταγραφημένη μας ζωή.
 "Ὅσο μπορῶ κι ὅσο κρατήσω.

Φωνές

Αὐτὲς τὶς ἄγριες, ὑμνητικὲς φωνές
 μὴν τὶς πολυεμπιστεύεσαι. "Ἴσως
 νὰ ὑπάρχει κάτι σκάρτο ποὺ θέλουνε νὰ κρύψουν.
 Κάποια ὑστεροβουλία αὐτοδικαίωσης.

Κι δλότελα μὴ δυσπιστεῖς σὲ κεῖνες
 ποὺ ξετυλίγουν τοὺς σαπισμένους ἐπιδέσμους τους.

Πάντα χρειάζεται μια δύναμη
για να μπορείς να δείχνεις τις πληγές σου.

Μπαλλάντα ένος μικροῦ γραφειοκράτη

"Ανθρωπος καθὼς λέν πολὺ συνειδητός.
"Αλλοτες ἔλεγε τ' ὄνομα τοῦ Στάλιν
δυὸ - τρεῖς φορές τὴν ὥρα.
Τώρα θυμᾶται λίγο ξεχασμένο Μὰρξ καὶ Λένιν
μὰ πιὸ πολὺ κουβέντες
συγχρόνων ἡγετῶν τῆς μόδας.

"Ανθρωπος καθὼς λέν πολὺ συνειδητός.
"Αλλοτε τολμηρὸς πολὺ
να κριτικάρει τοὺς πιὸ κάτω.
Τώρα μιλάει ποῦ καὶ ποῦ
γιὰ κριτικὴ καὶ πρὸς τὰ πάνω
καὶ ξεσκονίζει λίγο πιὸ διακριτικά.

"Ανθρωπος καθὼς λέν πολὺ συνειδητός.
"Αλλοτες ἔτοιμος να καταγγεῖλει ὅποιον διαφωνοῦσε
χαφιέ, τσιράκι τῆς Ἀσφάλειας, ὄργανο τῆς Ἰντέλλιτζενς.
Τώρα, ἀληθινὰ ἀλλαγμένος,
τὸν βγάζει μόνο ρεβιζιονιστὴ, ὀππορτουμιστὴ,
κ' ἐπιεικῶς, χαλαρὸ ἠθικά.

"Ανθρωπος πραγματικὰ συνειδητός
ποὺ τώρα ὅπως καὶ πρὶν
στὸ κίνημα ἀφιερώνει
τὴ ζωὴ του ὀλόκληρη
ἔχοντας τὴ ματιὰ προσηλωμένη
στὶς πρῶτες θέσεις τῆς ἐξέδρας.

Ὅφειλή

Μέσα ἀπὸ τόσο θάνατο ποὺ ἔπεσε καὶ πέφτει
πολέμους, ἐκτελέσεις, δίκες, θάνατο κι ἄλλο θάνατο

ἀρρώστεια, πείνα, τυχαῖα δυστυχήματα,
 δολοφονίες ἀπὸ πληρωμένους ἐχθρῶν καὶ φίλων.
 συστηματικὴ ὑπόσκαψη κ' ἔτοιμες νεκρολογίες
 εἶναι σὰ νὰ μοῦ χαρίστηκε ἡ ζωὴ πὸν ζῶ.
 Δῶρο τῆς τύχης, ἂν ὄχι κλοπὴ ἀπ' τῆ ζωὴ ἄλλων,
 γιὰτὶ ἡ σφαῖρα πὸν τῆς γλύτωση δὲ χάθηκε
 μὰ χτύπησε τὸ ἄλλο κορμὶ πὸν βρέθηκε στὴ θέσῃ μου.
 Ἔτσι σὰ δῶρο πὸν δὲν ἄξιζα μοῦ δόθηκε ἡ ζωὴ
 κι ὅσος καιρὸς μοῦ μένει
 σὰν οἱ νεκροὶ νὰ μοῦ τὸν χάρισαν
 γιὰ νὰ τοὺς ἱστορήσω.

Πορεία

Τότε ἦρθε στὴ συνεδρίαση ὁ Χαρίλαος,
 πραγματικὸ του ὄνομα Γεράσιμος
 καὶ εἶπε:

«Συναγωνιστὲς θὰ νικήσουμε».

Τὸν σκότωσαν ἔπειτα ἀπὸ δυὸ μέρη.

Καὶ ἦρθε στὴ θέσῃ του ὁ Ἀλέξης,
 ὄνομα πραγματικὸ του Νίκος,
 καὶ εἶπε:

«Συναγωνιστὲς θὰ νικήσουμε».

Στὸ τρίτο κύμα τῆς τρομοκρατίας
 ἔπιασε θέσῃ λογιστή.

Τότε ἦρθε στὴ θέσῃ του ὁ Γρηγόρης,
 ἐπιλεγόμενος Ἀρμένης, πραγματικὸ του ὄνομα ἄγνωστο
 κ' εἶπε:

«Ἀδέρφια, θὰ περάσουμε πολλὲς δοκιμασίες
 μὰ θὰ νικήσουμε».

Ἄργότερα ἀνέλαβε πιὸ ὑπεύθυνη δουλειά.

Κ' ἦρθε στὴ θέσῃ του ἡ Ρόζα,
 πραγματικὸ της ὄνομα Φανή,
 κ' εἶπε:

«Θὰ πρέπει τώρα νὰ προσαρμοστοῦμε
 στὶς νέες συνθῆκες».

Ὅταν τὴν πιάσαν ἦρθε στὴ θέσῃ της ὁ Πέτρος,
 πραγματικὸ του ὄνομα Θανάσης
 κ' εἶπε:

«Ὁ δειχτής τῶν ἀπεργιῶν ἀνέβηκε».

Πέθανε ἀργότερα στοὺς σανατόριο.

Κ' ἦρθαμε μὲ τὴ σειρά μου ἐγὼ κι ὁ Πελοπίδας κι ὁ Στρατῆς
ἦρθαν παιδιὰ καινούργια, οἱ καταδίκες ἡγετῶν
ἦρθαν τὰ πεντάχρονα, τὰ ἐφτάχρονα, οἱ ἀλλεπάλληλες ἐπανα-
στάσεις

ἦρθαν τὰ συνέδρια, ἡ ἀποκατάσταση νεκρῶν ἡρώων

ὁ θάνατος ἀπὸ τὰ γηρατειὰ

σκοτείνιασε ἡ σειρά τῶν ὀνομάτων, μπερδεύτηκε ἡ συνέχεια...

Καὶ εἶπε ὁ νέος ἐργάτης στὴ νέα συνεδρίαση:

«Σύντροφοι θὰ νικήσουμε».

Νὰ προειδοποιεῖς

Πόσα πὺ πρὶν δὲν καταλάβαινες, τώρα

σ' ἀποκαλύπτουν τὸ πραγματικὸ νόημά τους.

Μὰ τί καινούργιος κίνδυνος αὐτῆ σου ἡ ὠρίμανση.

Μπορεῖ καὶ νὰ σ' ἐπαναπαύσει στὴ θέα τῶν συντελεσμένων.

Θὰ κατορθώσεις ἄραγε ποτὲ τὰ πράγματα νὰ δεῖς

τὴν ἴδια τὴ στιγμή τῆς σύλληψής τους

καὶ νὰ προειδοποιεῖς ἔστω καὶ μ' ἀναρθρες κραυγές,

σὰν τὸ σκυλί πὺ πρὶν ἀπ' τὸ σεισμό

ἀκούει τοὺς μυστικοὺς τριγμοὺς τῆς γῆς κι οὐρλιάζει...

“ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΕΙΣ,,

(Ἀπόσπασμα—Βιβλ. Δ', § IV, V, VI)

Μιά σφοδρή νεανική φιλία

IV Τὸν καιρό, πού γιὰ πρώτη φορὰ ἄρχισα νὰ διδάσκω, καὶ μάλιστα στὴν πόλη ὅπου εἶχα γεννηθεῖ, ἀπόκτησα ἕναν πάρα πολὺ ἀγαπητὸ φίλο μὲ πνευματικὰ ἐνδιαφέροντα ἴδια μὲ τὰ δικά μου, καθὼς καὶ ἡλικία, πὺ ἀνθίζε κι αὐτὴ σὰν τὴ δική μου μέσα στὴν ἀκμὴ τῆς νιότης. Ἀπὸ παιδὶ εἶχε μεγαλώσει κοντά μου, μαζὶ πηγαίναμε σχολεῖο καὶ μαζὶ παίζαμε. Δὲν ἦταν ὅμως ἀκόμη φίλος μου, μὰ οὔτε κι ἀργότερα ἢ φιλία μας ὑπῆρξε φιλία ἀληθινή. Γιατὶ ἀληθινὴ φιλία δὲν ὑπάρχει, ἂν Ἐσὺ, Κύριε, δὲ συνδέεις μὲ τὰ δεσμά σου τὴ διάχυτη μέσα στὶς καρδιές μας τρυφερότητα, πὺ μὲ τὴ χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μᾶς ἔχει δοθεῖ.

Κι ὅμως ἦταν πάρα πολὺ γλυκιὰ ἢ φιλία ἐκείνη κι ἔπαιρνε συνεχῶς ζωντάνια ἀπ' τὸ ζῆλο πὺ εἶχαμε κι οἱ δύο μας γιὰ τὰ ἴδια πράγματα. Στὸ μεταξὺ ἐγὼ ἀπομάκρυνα τὸ νεαρὸ ἀπ' τὴν ἀληθινὴ πίστη, πὺ ἄλλωστε δὲν ἦταν καὶ τόσο γερὰ ριζωμένη μέσα του, καὶ τὸν ὁδήγησα σὲ δεισιδαιμονίες καὶ μύθους ὀλέθριους, πὺ προκαλοῦσαν τοὺς θρήνους τῆς μάνας μου γιὰ μένα. Μαζὶ μου πλέον ἁμαρτοῦσε ψυχικὰ ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ἀλλὰ κι ἡ δική μου ψυχὴ χωρὶς αὐτὸν δὲν εἶχε καμιά ἀπολύτως δύναμη.

Καὶ τότε Ἐσὺ, ὁ ὁποῖος ἀγγίζεις τὴ ράχη αὐτῶν πὺ φεύγουν ἀπὸ κοντά Σου, Ἐσὺ ὁ Θεὸς τῶν ἐκδικήσεων, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἢ πηγὴ τῶν οἰκτιρμῶν, Ἐσὺ πὺ θαυματοργώντας μᾶς ξαναφέρνεις κοντά Σου, ἄρπαξες τὸν ἄνθρωπο ἀπ' αὐτὴ τὴ ζωὴ, ὅταν μόλις ἕνα χρόνο συμπλήρωνε ἢ φιλία μας, πὺ ἦταν γιὰ μένα πὺ γλυκιὰ ἀπ' ὅλες τὶς χαρὲς τῆς ζωῆς.

Ὅμως ποῖος ἄνθρωπος, ἕνας καὶ μοναχός, θὰ μπορούσε ν' ἀπαριθμήσει ὅλα τὰ ἐγκώμια πὺ ἀνήκουν σὲ Σένα τὸν Ἐνα κι ὅταν ἀκόμα μπορεῖ νὰ τὰ γνωρίζει; Τὶ ἔκαμες τότε, Θεέ μου, καὶ πόσο ἀνεξερεῦνητη εἶναι ἢ ἄβυσσος τῶν ἀποφάσεων σου!

Ὅταν ἐκεῖνος ἔλιωνε ἀπ' τὸν πυρετὸ καὶ κείτονταν συνεχῶς ἀναίσθητος, λουσμένος στοὺς ἰδρωῶτες, ἀπελπίστηκαν οἱ δικοί του καὶ τὸν βάφτισαν χωρὶς νὰ καταλαβαίνει. Δὲν ἀντέδρασα στὴ βάφτισή του· πιστευα, ἄλλωστε, πὺς ἐκεῖνο πὺ θὰ ἔμενε στὸ

τέλος ριζωμένο πολὺ πιδ βαθιὰ στήν ψυχὴ του, θὰ ἦταν οἱ ἰδέες ποὺ ἐγὼ τοῦ εἶχα ἐμπνεύσει καὶ ὄχι αὐτὴ ἡ ἐνέργεια ποὺ ἔγινε πάνω στὸ ἀναίσθητο σῶμα του. Ἡ πραγματικότητα ὁμως ἀποδείχτηκε πολὺ πιδ διαφορετικὴ. Μόλις πῆρε νὰ καλυτερεύει καὶ ἤρθε στὶς αἰσθήσεις του, μπόρεσα ἀμέσως νὰ μιλήσω μαζί του—κι αὐτὸ ἔγινε μόλις συνῆρθε, ποτὲ δὲν εἶχα φύγει ἀπὸ τὸ πλάι του, κι ὁ ἕνας ἀπ' τὸν ἄλλο κρεμόταν—καὶ προσπάθησα ν' ἀστειευθῶ πιστεύοντας πὼς κι αὐτὸς θὰ γελοῦσε μὲ τὸ βάπτισμα ποὺ τοῦ ἔκαναν, ἐνῶ οὔτε καταλάβαινε, οὔτε αἰσθανόταν. Ὅμως ἐκεῖνος τὸ γνόριζε κιόλας καὶ τὸ εἶχε παραδεχτεῖ πιά. Γύρισε καὶ μὲ κοίταξε μὲ φρίκη σὰ νὰ ἔβλεπε κανέναν ἐχθρὸ του κι ὕστερα μέσα σὲ μιὰ παράξενη καὶ ξαφνικὴ ἀναλαμπὴ μὲ μάλωσε λέγοντας, πὼς ἂν ἤθελα νὰ εἶμαι φίλος του νὰ πάψω στὸ ἐξῆς νὰ τοῦ λέω πράγματα τέτοια. Ἐγὼ—μολονότι κατάπληκτος καὶ καταταραγμένος—ἐπνίξα τὴν ἀγανάκτησή μου γιὰ τότε ποὺ θὰ ξανάβρισκε τὶς δυνάμεις του καὶ θὰ ἦταν ἱκανὸς καὶ γερός γιὰ νὰ τὸν ὀδηγήσω ξανά σ' αὐτὸ ποὺ ἐγὼ ἤθελα. Ἐκεῖνος ὁμως ἀρπάχθηκε μέσα ἀπ' τὰ ἐξωφρενικὰ σχέδιά μου γιὰ νὰ σωθεῖ κοντὰ Σου, πράγμα ποὺ τώρα πλέον μοῦ δίνει παρηγοριά. Ὑστερα ἀπὸ μερικὲς μέρες, κι ἐνῶ ἐγὼ ἔλειπα, τὸν ξινάπιασε ὁ πυρετὸς καὶ πέθανε.

Ἀπὸ τὸν πόνο τότε σκοτείνιασε ὀλότελα ἡ καρδιά μου. Ὅπου κι ἂν ἔπεφταν τὰ μάτια μου μονάχα τὸ θάνατο μοῦ ὑπενθυμίζαν. Ἐγινε γιὰ μένα μαρτύριο ἡ πατρίδα μου καὶ τὸ πατρικὸ μου σπίτι ἔρημος τρομαχτικὴ. Ὅσα εἶχα χαρεῖ μαζί του, τώρα χωρὶς ἐκεῖνον, σὲ βασανιστήριο ἀτέλειωτο μεταβλήθηκαν. Τὰ μάτια μου παντοῦ τὸν γύρευαν, μὰ δὲν ἦταν δυνατὸ πουθεῖνὰ νὰ τὸν βροῦνε. Μισοῦσα τοὺς πάντας καὶ τὰ πάντα, γιὰτὶ οὔτε αὐτὸν εἶχαν, οὔτε καὶ σὲ μένα μποροῦσαν πιά νὰ ποῦν: «νὰ, τὴν ὥρην θὰ ῥθεῖ», ὅπως γινόταν τότε ποὺ ζοῦσε καὶ συνέβαινε νὰ λείπει. Εἶχα καταστήσει καὶ γιὰ τὸν ἑαυτὸ μου τὸν ἴδιο ἕνα φοβερὸ αἰνίγμα. Συνεχῶς ρωτοῦσα τὴν ψυχὴ μου· γιὰτὶ ἦταν ἔτσι ἀπελπισμένη, γιὰτὶ μὲ τράνταζε τόσο δυνατὰ, μὰ δὲν ἦταν ἱκανὴ νὰ μοῦ δώσει καμιὰ ἀπάντηση. Κι ὅταν κἀλι τῆς ἔλεγα: «σ τήριξε τὶς ἐλπίδες σου στὸ Θεό», δίκαια αὐτὴ δὲ μὲ ὑπάκουε, γιὰτὶ πραγματικότερος καὶ καλύτερος ἦταν ὁ ἀγαπημένος ἄνθρωπος, ποὺ εἶχε χάσει, παρὰ ἡ σκιά ἐκείνη στήν ὀποία τὴν παρακινούσα νὰ ἐλπίζει. Κι ἔτσι μόνο τὰ δάκρυα ἦταν γλυκὰ γιὰ μένα. Αὐτὰ εἶχαν ἀντικαταστήσει τὸ φίλο μου στὶς ἡδονὲς τῆς ψυχῆς μου.

V. Καὶ τώρα, Κύριε, ποὺ ὄλα ἐκεῖνα ἔχουν πιά περάσει κι

ὁ χρόνος ἔχει γιατρέψει τὴν πληγὴ μου, μπορῶ ἄραγε ἀκουμπώντας τ' αὐτὴ τῆς καρδιᾶς μου στὸ στόμα Σου ν' ἀκούσω ἀπὸ Σένα τὸν ἴδιο, ποὺ εἶσαι ἡ μόνη ἀλήθεια, γιατί τὰ δάκρυα φαίνονται τόσο γλυκὰ στοὺς δυστυχισμένους; Μήπως καὶ Σὺ, ὁ πανταχοῦ παρὼν, μᾶς ἀποδιώχνεις ἀπὸ κοντὰ Σου ὅταν γινόμαστε δυστυχισμένοι; Ἄραγε καὶ Σὺ συσπειρώνεσαι στὸν ἑαυτὸ Σου τὴν ὥρα ποὺ μᾶς χτυπᾷ ἡ καταιγίδα; Κι ὅμως, ἂν δὲ μᾶς ἀκούσεις Ἐσύ, καμιὰ ἄλλη ἐλπίδα γιὰ μᾶς δὲν ὑπάρχει. Καὶ πῶς τότε συμβαίνει νὰ εἶναι γλυκιὰ κατὰ βάθος ἡ γεύση τῆς πικρῆς αὐτῆς ζωῆς, ποὺ ὅμως εἶναι γεμάτη ἀναστεναγμούς, δάκρυα, κοπετοὺς καὶ θρήνους; Μήπως εἶναι γλυκιὰ γιατί ἀκριβῶς διατηροῦμε τὴν ἐλπίδα πῶς κάποτε θὰ μᾶς προσέξεις; Πάντως στίς προσευχῆς μας ὅπωςδήποτε θὰ συμβαίνει αὐτό, μιὰ καὶ περικλείουν τόσο τὸν πόθο νὰ σὲ πλησιάσουμε. Μήπως αὐτὰ ὑπῆρχαν καὶ μέσα στὸν πόνο καὶ στὸ πένθος γιὰ τὴν ἀπώλεια ἐκείνη, τότε ποὺ βασανιζόμουν; Δὲν ἔλπιζα βέβαια νὰ τὸν ξαναζωντανέψω, δὲ ζητοῦσα αὐτὸ μὲ τὰ δάκρυά μου ἐντούτοις θλιβόμουν καὶ θρηνοῦσα. Εἶχα χάσει τὴ χαρὰ μου. Ἢ μήπως ὁ θρήνος, αὐτὸ τὸ φαρμάκι, μᾶς γλυκαίνει ὅταν τὰ ἴδια τὰ πράγματα ποὺ προηγουμένως τρυγούσαμε ἔχουν καταντήσει ἀποκρουστικὰ καὶ φρικαλέα;

VI. Γιατί ὅμως μιλῶ γιὰ ὅλα αὐτά; Καιρὸς δὲν εἶναι τώρα γιὰ λύση προβλημάτων, ἀλλὰ γιὰ ἐξομολόγηση πρὸς Ἐσένα, Θεέ μου. Ἦμουν δυστυχισμένος, ὅπως κάθε ψυχὴ, ὅταν δένεται μὲ θνητὰ πλάσματα καὶ τὴν πιάνει ἀπόγνωση ὕστερα, ὅταν τὰ χάνει. Τότε μονάχα βλέπει τὴν ἀθλιότητά της, ποὺ ὑπῆρχε βέβαια καὶ προτοῦ τὰ χάσει.

Ἔτσι ἤμουν κι ἐγὼ ἐκεῖνο τὸν καιρό. Θρηνοῦσα πικρὰ καὶ ἀπόλαυση ἔβρισκα μονάχα μέσα στὴν πίκρα. Ἐντούτοις, ἂν καὶ ἤμουν τόσο δυστυχισμένος, εἶχα γιὰ καλύτερη τὴ μαρτυρικὴ αὐτὴ ζωὴ μου ἀπ' τὴ μοίρα ποὺ εἶχε βρεῖ τὸ φίλο μου. Γιατί μολονότι ἤθελα ν' ἀλλάξω τὴ ζωὴ μου, δὲν ἤθελα βέβαια καὶ νὰ τὴ χάσω. Κι ἀμφιβάλλω ἂν θὰ μπορούσα νὰ μιμηθῶ τὸ παράδειγμα τοῦ Ὁρέστη καὶ τοῦ Πυλάδη—ἂν δὲν πρόκειται γιὰ παραμύθι—ποὺ προτιμοῦσαν νὰ πεθάνουν μαζί, παρὰ νὰ χωριστοῦν, γιατί ὁ χωρισμὸς ἦταν γι αὐτοὺς φρικτότερος κι ἀπὸ τὸ θάνατο. Πάντως κι ἐγὼ δὲν ξέρω ποιά διάθεση ἐντελῶς ἀντίθετη ἀπ' τὴν προηγούμενη εἶχε ριζώσει μέσα μου: Καὶ ἡ ἀηδία ποὺ ἐνιωθα γιὰ τὴ ζωὴ ἦταν ἀπέραντη, ἀλλὰ κοί ὁ φόβος γιὰ τὸ θάνατο ἐπίσης. Νομίζω πῶς ὅσο πιὸ πολὺ ποθοῦσα τὸ φίλο μου, τόσο μισοῦσα κι ἔτρεμα τὸ μαῦρο κι ἐχθρικό θάνατο ποὺ

ἀπὸ δίπλα μου τὸν εἶχε ἀρπάζει καὶ ποῦ ἦταν ἱκανὸς νὰ ἐξαφανίσει ἔτσι ὄλους τοὺς ἀνθρώπους ἐφόσον ἐκεῖνον μπόρεσε. Εἶχα κυριευτεῖ, θυμᾶμαι, ὄλο ἀπὸ κάτι τέτοια συναισθήματα.

Αὕτη εἶναι ἡ καρδιά μου, Θεέ μου, αὐτὰ τὰ μέσα της. Νά, κοίταξε ὅσα θυμᾶμαι, Ἐλπίδα μου, Ἐσὺ ποῦ ἀπολύνεις ἀπὸ τέτοιων ἀφοσιώσεων τὶς κηλίδες, Ἐσὺ ποῦ διευθύνεις πρὸς Ἐσένα τὰ μάτια μου καὶ ἀπελευθερώνεις τὰ πόδια μου ἀπ' τὰ δόκανα.

Παραξενεόμουν ὅταν ἔβλεπα τοὺς ἄλλους θνητοὺς νὰ ζοῦν ἀκόμη, ἀφοῦ ἐκεῖνος ποῦ σὰν ἀθάνατο λάτρεψα εἶχε πεθάνει. Καὶ πῶς πολὺ ἀποροῦσα μὲ τὸν ἑαυτό μου τὸν ἴδιο, ποῦ ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι ζωντανός, μὴ καὶ κεῖνος, τὸ ἄλλο ἐγὼ μου, εἶχε πεθάνει. Πόσο γλυκὰ μίλησε ὁ ποιητῆς* γιὰ τὸ φίλο του ὀνομάζοντάς τον τὸ ἄλλο μισὸ τῆς ψυχῆς του. Κι ἐγὼ ἔτσι ἔνιωθα τότε· ἡ ψυχὴ μου καὶ ἡ ψυχὴ του ἦταν μὴ ψυχὴ μέσα σὲ δυὸ σώματα. Γι' αὐτὸ ἦταν ἡ ζωὴ μου τώρα τόσο ἀφόρητη· δὲν ἤδελα μισὸς νὰ ζῶ, οὔτε ὅμως καὶ νὰ πεθάνω, γιὰτὶ φοβόμουν μήπως ἔτσι χαθεῖ ὀλόκληρος ἐκεῖνος ποῦ τόσο πολὺ εἶχα ἀγαπήσει.

Μετάφραση Γιώργου Ἰωάννου

* Ὀβίδιος, Ἑρωτ. Ἑλεγείες IV,72: Qui duo corporibus, mentibus unus erant. Ἐπίσης «Συμπόσιον» Πλάτωνος.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ

Ὁ πατὴρ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας Αὐρήλιος Αὐγουστίνος γεννήθηκε τὸ 354 στὴ μικρὴ πόλη τῆς Β. Ἀφρικῆς Ταγάστη. Στὴ θέση αὕτη βρίσκεται σήμερα ἡ πόλη Souk—Ahras τοῦ νομοῦ Κωνσταντίνης τοῦ Ἀλγερίου. Ἡ μητέρα του, Μόνικα, ἦταν τύπος πιστῆς χριστιανῆς, ἐνῶ ὁ πατέρας του, Πατρίκιος, βαπτίστηκε χριστιανὸς λίγο προτοῦ πεθάνει.

Ὁ Αὐγουστίνος σπούδασε ρητορικὴ στὴν Καρχηδόνα κυρίως, —μεγάλο κέντρο τῆς περιοχῆς—, ὅπου, καθὼς γράφει ὁ ἴδιος στὶς Ἐξομολογήσεις του, παραδόθηκε ἀπόλυτα γιὰ ἓνα διάστημα στὶς ἡδονὲς τοῦ σώματος. Ἀπόχτησε μάλιστα τότε κι ἓνα γιὸ—ἐξώγαμο φυσικά—τὸν Ἀδεοδάτο, ποῦ πέθανε ὅμως ἀργότερα ἀπάνω στὴν πρώτη του νεότητα.

Μετὰ τὶς σπουδὲς του ξαναγύρισε στὴν ἰδιαίτερή του πατρίδα, ὅπου καὶ ἄρχισε νὰ ἐξασκεῖ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ διδασκάλου τῆς ρητορικῆς.

Ὁ Αὐγουστίνος, ὥσπου νὰ βρεῖ τὸ δρόμο του στὸ χριστιανισμό, κατασπαράχτηκε ἰδιαίτερα ἀπὸ πνευματικὲς καὶ ἠθικὲς ἀγωνίες. Γιὰ ἑπτὰ ὀλόκληρα χρόνια στὴν ἀρχὴ ὑπῆρξε θερμὸς ὀπαδὸς τῆς αἰρέσεως τῶν Μανιχαίων.

Τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 386, σὲ ἡλικία 32 χρόνων, κι ἐνῶ κατοικοῦσε πιά στὴ Ρώμη μὴ μυστικὴ φωνή, τὸν ἔστρεψε ἀποφαστικὰ πρὸς τὸ χριστιανισμό, τοῦ ὁποίου τὰ κείμενα πρὸ πολλοῦ μὲ ἀγωνία μελετοῦσε. Τὸν ἐπόμενον χρόνο, τὸ Πάσχα, βαπτίστηκε χριστιανὸς ἀπ' τὸν περιφημο ἐπίσκοπο Μεδιολάνων Ἀμβρόσιο. Ἀργότερα χειροτονήθηκε ἱερέας

στὸν Ἰπῶνα, παράλια πόλη τῆς Β. Ἀφρικῆς, καὶ τὸ 396 ἔγινε ἐπίσκοπος τῆς πόλεως αὐτῆς κατὰ γενικὴν ἀπαίτηση τῶν κατοίκων. Πέθανε σὲ ἡλικία 76 χρόνων —28 Αὐγούστου 430— καὶ ἐνῶ οἱ Βάνδαλοι πολιορκοῦσαν στενὰ τὸν Ἰπῶνα πρὸς λίγο ἀργότερα κυρίευσαν.

Τὰ ἔργα του—γραμμένα ὅλα στὰ λατινικὰ—εἶναι πολυάριθμα καὶ εὐτυχῶς τὰ περισσότερα ἔχουν σωθεῖ. Καλύπτουν 16 τόμους τῆς Λατινικῆς Πατρολογίας Migne (32—47).

Τὸ βασικὸ πρόβλημα στὸ ὁποῖο γυρνάει καὶ ξαναγυρνάει ἡ σκέψη τοῦ Ἀύγουστίνου εἶναι ἡ γνώση τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ γνώση τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἡ ἐπίδρασή του στὴ νεότερη σκέψη ὑπῆρξε τεράστια.

Οἱ Ἐξομολογήσεις (Confessiones), γραμμένες μὲ ἰδιαίτερη δύναμη καὶ ταπείνωση, εἶναι ἔργο αὐτοβιογραφικόν, ἓνα εἶδος πνευματικὰ ἀπομνημονεύματα, καὶ ἐντάσσονται μέσα στὴν προσπάθεια τῆς γνώσεως τοῦ ἑαυτοῦ του. Στὰ ἑλληνικὰ ἔχουν μεταφραστῆ ἀπ' τὸν Ἀνδρέα Δαλέζιο.

Γ. Ι.

7

ΝΙΚΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ

Σ' ανασαίνω βαθιά

Σ' ανασαίνω βαθιά σὰ χλωροφύλλη·
εἰσχωρεῖς μέσα μου, μὲ ψηλαφεῖς·
μοῦ δίνεις νέο αἷμα, τρυφεράδα.
Μὲς στὸ κορμὶ σταλάζεις τοὺς χυμούς,
κρατύνεις στὰ κλαδιὰ τοὺς ἀσταθεῖς μίσχους,
μὲ κάνεις μὲς στὸ φῶς σου ἀειθαλλή·
γίνομαι πιὸ βαθύχλωρος, μὲ θάλλεις.

Ὅσες φορές ἀρνοῦμαι

Ὅσες φορές ἀρνοῦμαι πτώμα γίνομαι
ἢ θλίψη πελεκάει ὥρες τὸ κορμί,
χρόνια καὶ χρόνια χάνω ἀπ' τῆ ζωῆ μου.
Στὸ τέλος μετανοιῶνω εἰλικρινά.
Ὅμως, δταν ξανάρχεται καὶ πάλι ἀρνιέμαι·
ἔχει μπῆ πιά στὸ αἷμα, τὸ κινεῖ,
δὲ γίνεται, ὅ,τι καὶ νὰ συμβῆ, ν' ἀλλάξῃ.

Ὅσο σὲ γεύτηκα ἐγὼ

Ὅσο σὲ γεύτηκα ἐγὼ, δὲ γεύτηκαν τ' ἀγρίμα αἷμα.
Κατάκτησα φιλὶ φιλὶ τὸ σῶμα σου ὀλόκληρο,
μέτρησα τὸν πυρετό σου, κάθε του βαθμό·
ὡς στὸ παραμιλητό σου εἰσχώρησα, πιὸ πέρα,
σεισπάστηκα πάνω στὸν κάθε σου σπασμό.
Χάθηκα μὲς στὸ σεισμό, πὸν ἄνοιξες, μαζί σου.

Ἐκεῖ πὸν λέω σὲ χόρτασα

Ἐκεῖ πὸν λέω σὲ χόρτασα
νέα γεύση φυτρώνει στὸ κορμί,
τὰ χεῖλη στάζουν ἡδονὲς καινούριες.
Σέρομαι σὰν τῆ φωτιά, σὲ ντύνω·
φουντώνουνε στὸ δέρμα οἱ πυρκαϊῆς
καίγομαι μὲς στὶς φλόγες σου, πὸν ἀνάβεις.

ΧΡΟΝΙΚΑ

Ο κ. ΒΕΝΕΖΗΣ ΣΧΟΛΙΑΖΕΙ ΑΠΟ ΤΗ ΣΤΗΛΗ ΤΟΥ ΒΗΜΑΤΟΣ. «Μπροστά ὁ παπὰς καὶ ὁ δάσκαλος καὶ πίσω ὄλοι οἱ χωρικοὶ ἀπὸ τὰ πιδ ἀπομακρυσμένα χωριά ἔρχονται σὰν σὲ προσκύνημα στὶς παραστάσεις τῆς Δωδώνης. Ἀκριβῶς—ἢ κάπως—ἔτσι. Τί νὰ πρωτοικιῖρει κανεῖς; Τὸ ψεῦδος—γιατὶ περὶ ψεύδους πρόκειται—ἢ τὴν ἀστεία μελοδραματικότητα τοῦ ἐπινοήματος; Ἐνας ἀκαδημαϊκός, ἀνερευθρίαστος σὰν εὐφάνταστος μαθητάκος.

●

ΤΟ ΠΕΡ. «ΘΕΑΤΡΟ» ΕΧΕΙ ΜΙΑ ΕΥΘΥΝΗ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΤΟΥ ΕΑΥΤΟΥ ΤΟΥ. Ἀρρώστεια του: ἡ ποσότητα, τὸ πομπῶδες, ἡ ἀνεπικαιρότητα. Πολλὴ παρελθοντολογία καὶ βερμπαλισμός, μὲ μιὰ φράση πολλὴ θεατρολογία. Λεῖπει ἡ εἰδοποιὸς αἴσθησις τῶν πραγμάτων, ἔτσι πού καὶ ὁ ξηρὸς ἔλεγχος καὶ οἱ βομβώδεις συνεργασίες δὲν συναντοῦν ἀναγνώστες. Ἀναγνώστες συναντοῦν μόνον οἱ παραστάσεις ἀπὸ τὶς σελίδες τῶν συγχρόνων θεατρικῶν ἔργων. Ν' αὐτοκαθαρθεῖ λοιπὸν πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση. Ἀλλιῶς, κατάληξή του

τὸ κεραμεοῦν καὶ φαῦλον τὸ συχαμεροῦ

●

ΜΙΑ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑ ΠΟΥ ΠΕΡΛΣΕ ΑΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗ. Σὲ μιὰ μεγάλῃς κυκλοφορίας ἔφημερίδα τῆς συμπρωτεύουσας ἕνας νεαρὸς ἐκφράζει τὴν πικρία του, γιατί ὁ μουσικοσυνθέτης τῆς συμπαθείας του παρασπόνδησε. Πρόκειται γιὰ τὸν Μ. Θεοδωράκη, βουλευτὴ τῆς ἄκρας ἀριστερᾶς πού ἔδωσε συνέντευξή του σὲ ἔφημερίδα τῆς ἄκρα δεξιᾶς. Ἀφέλεια ἢ ἄγνοια τῶν κανόνων τοῦ παιγνιδιοῦ ἐκ μέρους τοῦ νεοπροσήλυτου ἐπιστολογράφου; Θὰ εἶχε νόημα, ἂν ἡ ἀπορία μαρτυροῦσε χειραφέτηση. Θὰ εἶχε λειτουργήσει ἐπιτέλους καὶ ὁ ἔλεγχος ἐκ τῶν κάτω. Ὡστε ν' ἀλλάξει κάποτε καὶ ὁ σκοπὸς τῶν ὀργάνων τῆς κορυφῆς.

Α Π Ο Ψ Ε Ι Σ

● Μιά πρώϊμη αὐθεντία

Ὁ Γιώργος Σούλης, ὁ συμπατριώτης, ὁ φίλος, ὁ ἐπιστήμονας δὲ ζῆ πιά. Στις 19 Ἰουνίου πού πέρασε ἔπεσε στὰ σκαλοπάτια τοῦ σπιτιοῦ του κεραυνοβολημένος ἀπὸ καρδιακὴ προσβολή. Καὶ μάλιστα πρὶν πατήσει τὰ 40 του χρόνια, τρυφερός καὶ μολαταῦτα ἀκμαῖος καὶ χαλκέντερος, νέος ἀκόμη μὲ σοφία ὠρίμου. Γιῶς φωτεινοῦ ἐκπαιδευτικοῦ καὶ ἐρευνητῆς συνοδοιπόρος τῶν πρώτων ἐφηβικῶν χρόνων, ἀκολούθησε τὴ φυσικὴ κλίση τῆς ἐρευνας ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν σπουδῶν του ὡς τὴν συνακόλουθη σταδιοδρομία του στὴν Ἀμερικὴ. Καὶ σύντομα ἀναδείχτηκε σὲ ἐρευνητὴ καὶ μελετητὴ πού μαρτυροῦσε τὴν γρήγορην ἐξέλιξή του σὲ ἐπιστήμονα ὀλκῆς. Στὸ Χάρβαρντ πού χειραφετήθηκε, ἀνταπόδωσε ἔνωρὶς μὲ τὴ διατριβὴ του καὶ τὴν ὑπεύθυνη ἀρμοδιότητά του σὰν ἐπιμελητῆς τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ ἐκεῖ Πανεπιστημίου τὰ τροφεῖα τῆς πνευματικῆς ἀνατροφῆς του. Στὰ Πανεπιστήμια πού ἄρχισε κατόπι νὰ διδάσκει ἐμπέδωσε στὴ συνείδηση συναδέλφων καὶ σπουδαστῶν τὴν ἐπιστημονικὴ του προσωπικότητα. Κάτοχος πολλῶν γλωσσῶν—καὶ ἀπ' ἀφορμὴ τὰ ἐνδιαφέροντά του ἰδίως σλαυικῶν—ἔλαβε μέρος σὲ ἀρκετὲς ἀποστολὲς καὶ συνέδρια στὴν Εὐρώπη (τελευταῖα εἶχε κληθεῖ νὰ διδάξει τὸ καλοκαίρι στὸ Λένινγκραντ). Συνεργάτης πολλῶν περιοδικῶν καὶ ἐπιστημόνων διεθνoῦς κύρους (εἶχε ὀρισθεῖ μαζὺ μὲ τὸν Ὀστρογκόρσκυ συνεισηγητῆς τοῦ θέματος τοῦ σχετικοῦ μὲ τὸ κράτος τοῦ Καρόλου Δουσάν καὶ τῶν διαδόχων του στὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴ σύγκληση τοῦ τελευταίου Βυζαντινολογικοῦ συνεδρίου στὸ Βελιγράδι). Τὰ ἐνδιαφέροντα τῆς συστηματικῆς σπουδῆς του πάμπολλα, ἀλλὰ μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου ἐπέμεινε ἢ προτίμησέ του στὶς σχέσεις καὶ τὶς ἐπιρροὲς τοῦ Βυζαντίου στοὺς Σλαυικοὺς λαοὺς (καὶ ἀντίστροφα), σὰν ἀνάπτυξη καὶ διερεύνηση σὲ νέες περιοχὲς τῆς ἀφειτηριακῆς διδακτορικῆς διατριβῆς του, τῆς σχετικῆς μὲ τὴ Σερβοκρατία στὴν Ἑλλάδα. Ὁ θάνατος τὸν βρῆκε νὰ κατέχει τὴν ἔδρα τῆς Μεσαιωνικῆς καὶ Σλαυοβυζαντινῆς Ἱστορίας τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μπάρκλεϊ τῆς Καλιφόρνιας. Τὸν βρῆκε τὴν ὥρα πού, σεμνὸς καὶ ἀκάματος, πῆγαινε νὰ γίνῃ ἐπιστημονικὴ παρουσία μὲ διεθνῆ ἀναγνώριση. Μιά πρώϊμη αὐθεντία μὲ τὶς προγονικὲς ἀρετὲς τῆς γενέτειρας, θαμένῃ μέσα στὸ χῶμα τῆς ξένης τροφοῦ γῆς.

● Τὸ Φεστιβάλ Θεσσαλονίκης

Ὁ θεσμὸς τοῦ Φεστιβάλ ἑλληνικοῦ κινηματογράφου συμπίπτει—πράγμα καθόλου τυχαῖο - μὲ κάποια κίνηση ἀνέλιξης τοῦ ἑλληνικοῦ κινηματογράφου. Εἶχαμε συνηθίσει μέχρι τώρα νὰ θεωροῦμε σὰν ἑλληνικὸν κινηματογράφον μιὰ πληθώρα ἀπὸ πωρασκευάσματα φτηνῶν συγκινήσεων,—λίγα ἔργα τριῶν - τεσσάρων σχετικὰ ἀξιόλογων σκηνοθετῶν ἀποτελοῦσαν τὴν ἐπικύρωση τοῦ γενικοῦ κανόνα. Ἡ κατάσταση αὐτὴ εἶχε χρονίσει καὶ δὲν ἔβλεπε κανένας τὸν τρόπον πὺ θὰ ἀντιμετωπίζονταν τελικὰ. Οἱ στατιστικὲς στὸ μεταξὺ ἄρχισαν νὰ σημειώνουν κάποια βαθμιαία ἄνοδο τοῦ κοινοῦ πὺ προσανατολίζονταν πρὸς τὰ ἔργα ἀξιώσεων—τοῦλάχιστον στὰ μεγάλα κέντρα. Ἔτσι προβλήθηκε καὶ γενικώτερα τὸ αἴτημα γιὰ μιὰ βελτίωση τῆς ποιότητος τῆς ἑλληνικῆς παραγωγῆς. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ ἡ καθιέρωση τοῦ Φεστιβάλ ὑπῆρξε ἔγκαιρη. Ἀλλὰ ἀφ' ὅτου ἄρχισε νὰ λειτουργεῖ ἔγινε ἀμέσως φανερὸ πὺς ἡ καθιέρωσή του ἦταν κάτι περισσότερο ἀπὸ ἔγκαιρη δηλ. ἀναγκαία. Γιατὶ συντελοῦσε στὸ νὰ προβληθεῖ ἓνας σημαντικὸς ἀριθμὸς νέων ἀνθρώπων πὺ παρέμενε στὴν ἀφάνεια, μὲ ἀγνὲς καλλιτεχνικὲς φιλοδοξίες καὶ προθέσεις. Καὶ σχετικὰ μ' αὐτὸ ἡ συμβολὴ του στάθηκε θετικὴ καὶ ἀναντικατάστατη. Οἱ νέοι σκηνοθέτες οὔτε εἶχαν βέβαια διαμορφώσει κανένα εἰδικὸν κινηματογραφικὸν κίνημα, οὔτε εἶχαν παρουσιάσει ὄριμες δημιουργίες. Τὸ μόνον τους κοινὸν σημεῖον βρισκόνταν στὴν πρόθεσή τους νὰ κινηθοῦν σὰν δημιουργοὶ σὲ κάποιο καλλιτεχνικὸν ἐπίπεδον ἀξιώσεων. Ἡ κρίσις δηλαδὴ τοῦ Φεστιβάλ περιορίζονταν σὲ σημαντικὸν βαθμὸν στὸ διαχωρισμὸν τοῦ καλλιτεχνικοῦ ἀπὸ τὸ μὴ καλλιτεχνικὸν καὶ σὲ κάποια περαιτέρω κλιμάκωση. Ἢδη ὅμως παρουσιάζονται, μολονότι σποραδικὰ ἀκόμα, οἱ πρῶτες ὄριμες ἐπιτεύξεις. Καὶ ἀπὸ τὴν στιγμὴν πὺ νέοι ἄνθρωποι—πὺ ἔχουν δηλαδὴ διαπαιδαγωγηθεῖ ἀπὸ τὰ σύγχρονα αἰσθητικὰ ρεύματα—ἀρχίζουν νὰ δημιουργοῦν σὰν ὄριμοι πιά καλλιτέχνες, θέτουν σὲ δοκιμασίαν τὴν λειτουργίαν τοῦ Φεστιβάλ, μὲ τὴν ἐννοίαν ὅτι καθίσταται ἀναπόφευκτον ἡ κριτικὴ διάκρισις νὰ γίνεταί μὲ σύγχρονα αἰσθητικὰ κριτήρια—πράγμα πὺ ἀντανακλᾷ ἄμεσα στὴ σύνθεσιν τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς. Πρέπει δηλαδὴ νὰ συνειδητοποιηθεῖ πὺς τὸ Φεστιβάλ ἑλληνικοῦ κινηματογράφου εἰσέρχεται σὲ μιὰ δεύτην περίοδον ὅπου ἡ σύνθεσις τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς μὲ τὸν σημερινὸν τρόπον κατάρτισης καθίσταται ἀνεπαρκὴς καὶ ἐπιζήμια. Ἡ κριτικὴ ἐπιτροπὴ ὀφείλει τοῦ λοιποῦ ν' ἀπαρτίζεται ἀπὸ ἀνθρώπους πὺ

ἔχουν σχέση με τὸν κινηματογράφο καὶ τὴν τέχνη γενικώτερα, ἀλλὰ ποὺ αἰσθητικὰ δὲν ἀνήκουν στὸν μεσοπόλεμο ἢ στὸν προηγούμενο αἰῶνα. Τὸ Φεστιβάλ καλεῖται ἀπὸ τὰ πράγματα νὰ γίνῃ ἓνα βῆμα σύγχρονης κινηματογραφικῆς κρίσης—πέρα ἀπὸ τοὺς στοιχειώδεις κριτικούς διαχωρισμοὺς τῆς πρώτης περιόδου. Ἄλλως ἐκφεύγει τοῦ σκοποῦ του, καὶ ἤδη ἔχουν σημειωθεῖ συμπτώματα βαρείας ἀνεπάρκειας.

● Τὸ «Πάλι»

Τὸ «Πάλι», δὲν ἀναιρεῖ ἀλλὰ ἐπιβεβαιώνει τὴν «κρίση» τοῦ λογοτεχνικοῦ ἐντύπου τὰ τελευταῖα χρόνια στὴν Ἑλλάδα. Πέρα ἀπὸ τὰ καθιερωμένα—ἴδιες παγωμένες πιστώσεις—περιοδικά, γνωστὰ εἶναι καὶ ὅσα λαθρόβια, συσπειρωτῆρες κλίκας ἢ βήματα νεοσσῶν, ἀναβοσβήνουν σὰν πυγολαμπίδες ἢ βεγγαλικά στὶς παρυφές τῆς λογοτεχνικῆς ζωῆς.

Τὸ «Πάλι» δὲν ἀνήκει φυσικὰ σ' αὐτὴ τὴν κατηγορία. Ἄλλὰ μετὰ τὴν ἀντίθεσή του πρὸς τὴν καθιερωμένη μοντέρνα ἔκφραση θέλει νὰ προτείνει μιὰ θέση καὶ παραμένει ἄρνηση, νὰ προβληθεῖ σὰν πρωτοπορία καὶ καταντᾷ ἓνα εἶδος ὑστερογράφου. Γιατὶ δὲν εἶναι παρὰ ἡ καθυστερημένη οὐρὰ περιοδικῶν προπολεμικῶν καὶ κατοχικῶν στὴν ἀφειρηρία τους, ὅπως τὸ «Τρίτο Μάτι» καὶ τὸ «Τετράδιο» (Μικρὸ καὶ Μεγάλο). Καὶ μάλιστα χωρὶς τὴν ἀναγκαιότητα, τὴν ἐπικαιρότητα καὶ τὴν προσφορὰ ἐκείνων. Μετὰ ἀπὸ τριάντα χρόνων δοκιμασία διακηρύσσει ἀπλούστατα τὴν ἐπαναφορὰ στὰ τυπικὰ χαρακτηριστικὰ μιᾶς Σχολῆς. Πρόκειται γιὰ τὴν μεγάλη ὑπόθεση τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ.

Ὁ ὑπερρεαλισμὸς δὲν φτάνει ποὺ κατανοθεύεται συνεχῶς ἀπὸ τοὺς ἐκπροσώπους τῆς νέας ποίησης, τοὺς ἄρνητές του. Τώρα κινδυνεύει ἀπὸ τοὺς ὀψιμαθεῖς ἀπολογητές του. Γιατὶ ἐδῶ πρόκειται γιὰ ἐπικίνδυνη δυσφήμισή του. Μετὰ τὴ διαφήμιση τῶν τυπικῶν ἀποκλειστικὰ συνταγῶν του ἔχεις τὴν ἐντύπωση—καὶ τὴ ναυτία—τοῦ ἀραχνιασμένου ὑπογείου ποὺ φιλοξενεῖ σκουριασμένα ἐργαλεῖα. Τὸ «Πάλι» καταφέρει νὰ ξεχάσουμε τὶς ἐκρηκτικὰς ἐκλάμψεις τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ, ποὺ ἦταν καὶ πρέπει νὰ εἶναι ἀνεξάντλητος σεισμὸς γιὰ τὶς φαντασίες. Σὰ νὰ ὑπάρχει τέλος σ' αὐτὴ τὴν ἐπίδειξη κ' ἓνα πλέγμα ποὺ θυμίζει παράλληλες ἀντιδράσεις κοινωνιστικῆς. Ἀναδημοσιεύσεις κειμένων τοῦ Μπρετὸν καὶ γενικὰ ἀναφορὰς σὲ μανιφέστα πρώτων διδασκάντων, φέρουν στὸ νοῦ—δίπλα στὴ νοθεῖα τῶν ὀρθοδόξων—

ἀνάλογες ἀναδρομὲς στὰ ἀλάθητα δῆθεν τσιτάτα τῶν πρωτοπόρων τῆς ἰδεολογίας, ἐκ μέρους λ.χ. τῶν Ἀρχαιομαρξιστῶν ἢ τῶν Τροτσκιστῶν.

Νὰ γιατί πιστεύομε πὼς δὲν πρόκειται οὔτε γιὰ ἀνανεώσεις οὔτε γιὰ ἀντιστάσεις οὐσιαστικῆς στήν ποιητικὴ σύμβαση τοῦ καιροῦ. Τὸ «Πάλι» ἀπλούστατα ἐκμεταλλεύεται τὴ δίψα γιὰ κοίτη ἐνὸς ἐκθετοῦ πρωτοποριακοῦ κοινοῦ. Ἐνῶ παραμένει ἐκκρεμῆς ἢ χρόνια ἔλλειψη ἐνὸς περιοδικοῦ - κοίτης γιὰ τὰ σκόρπια ρυάκια τῆς στερημένης μεταπολεμικῆς γενιᾶς.

● Ὁ τόπος μας εἶναι μικρός...

«Ὁ ὑπεύθυνος»—φαίνεται—γιὰ τὴ διαφώτιση τῆς κοινῆς γνώμης σχετικὰ μὲ τὸ ἔργο τῆς Ε.Η.Μ. κ. Ἰωάννης Νικολαΐδης ἔβγαλε πρὶν ἀπὸ μερικὸς μῆνες ἓνα libellum, ἀνάτυπο τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας» μὲ τίτλο: «Ἡ Ε.Η.Μ. ἢ Ἡπειρ. Ἑστία, ἢ Ἐνδοχώρα—μιλοῦν τὰ κείμενα». Σκοπὸς του: Νὰ ἀποδείξει μὲ περιχοπὲς ἀπὸ ἄρθρα μας καὶ σχόλιά μας, ὅτι ἡ στάση μας ἀπέναντι στήν Ε.Η.Μ. δὲν παρουσίασε συνέπεια ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς σήμερα. Ἡ μέθοδος του γνωστὴ εἶναι ἡ μέθοδος τῆς κουρελοῦς: παίρνεις ἓνα κομμάτι ἀπὸ δῶ, ἓνα ἀπὸ κεῖ, παραλείπεις ὅ,τι δὲν σοῦ ταιριάζει καί, κόβοντας καὶ ράβοντας, φτάνεις ἐπιτέλους σ' ἓνα θριαμβευτικὸ «ὄπερ ἔδει δεῖξαι»

Δὲν πρόκειται ὅμως νὰ μείνουμε στὸ θέμα αὐτό. Ὅσοι συχνὰ μᾶς διαβάξουν, ἔχουν σχηματισμένη γνώμη γιὰ τὴν κριτικὴ πού ἀσκεῖ τὸ περιοδικό μας—πικρὴ σὰν τὴν ἀλήθεια. Τοὺς ἄλλους, ἂν ἐνδιαφέρονται, τοὺς παραπέμπομε στὰ ἄρθρα καὶ τὰ σχόλιά μας πού, ἂν θέλουν νὰ εἶναι δίκαιοι, ὀφείλουν νὰ τὰ διαβάσουν ἀκέρια. Ὁ κ. Νικολαΐδης μπορεῖ νὰ ἔχει σὲ πρώτη ζήτησι-χρήματα, γιὰ νὰ βγάξει ἀνάτυπα τῶν περισπούδαστων... μελετῶν του. (Ἔμεις κόβουμε ἀπὸ τοὺς ὑπαλληλικούς μας μισθοὺς γιὰ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ περιοδικοῦ μας—ἑπτὰ χρόνια τώρα. Νὰ δώσουμε κι ἀπὸ πάνω, γιὰ νὰ ξαναδημοσιέψουμε τὰ σχόλιά μας, ἔ αὐτὸ πάει πολὺ).

Ὅμως τὸ θέμα πού ἀνοίξε ὁ κ. Νικολαΐδης ὀδηγεῖ ἄλλοῦ: τί εἶναι ἀσυνέπεια; Ὅχι βέβαια τὸ νὰ μὴν ἀσκεῖται ἔλεγχος στήν πολιτεία μιᾶς Ἑταιρείας, ἔστω κι ἂν πρόεδρος τῆς ἦταν ἑξαρχῆς ὁ ἐπιβλητικὸς σ' ὅλα καὶ σ' ὅλους κ. Φρόντζος. Ἐξάλλου καὶ ὁ κ. Νικολαΐδης κάποτε ἀγανακτισμένος ἀποσκήρτισε γιὰ ἓνα διάστημα ἀπὸ τὴν Ε.Η.Μ. χωρὶς νὰ κληθεῖ νὰ λογοδο-

τήσει γι' αὐτὸ καὶ χωρὶς νὰ νιώσει μόνος του τὴν ἀνάγκη νὰ τὸ κάμει. Ἀλλὰ πρὶν προχωρήσουμε, ρωτοῦμε τὸν θεωρητικὸ ἀπολογητὴ τῆς Ε.Η.Μ. : Νιώθει πραγματικὰ ἄτρεμα τὰ γόνατά του γιὰ μιὰ δημόσια συζήτηση περὶ ἀσυνεπείας; Ὁ τόπος μας εἶναι μικρός...

● Γιὰ τὴ μεταπολεμικὴ γενιά

Ἀγαπητὴ « Ἐνδοχώρα »

Εὐθύνεται ἢ δὲν εὐθύνεται γιὰ τὴν τύχη τῆς, ἄμεσα ἢ ἔμμεσα, καὶ ἡ ἴδια ἢ μεταπολεμικὴ γενιά; Ἐμμεσα, ἀφοῦ εἶχε συνδέσει τὴ φωνή τῆς - κι ὅταν λέγω φωνή, ἐννοῶ μήνυμα καὶ ἔκφραση μαζί—μὲ τὴν περιπέτεια τῶν κοινωνικῶν ἀγώνων στὴν μεταπολεμικὴ Ἑλλάδα. Μπορεῖ, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ κάτι κριτικὲς σου, νὰ μὴ διαφωνοῦμε, ἀλλὰ πέστε μου, γιατί, ὅταν ἦρθε τὸ σφυροκόπημα, ἡ γενιά αὐτὴ δὲν ἀντιστάθηκε; Μήπως προϋπῆρχε λοιπὸν προδιάθεση γιὰ πτώση; Ἄλλωστε ἡ ἴδια γενιά ποὺ πρόδωσε τὸν ἀγώνα—καὶ ἡ ἐγκατάλειψη προδοσία εἶναι—εἶναι αὐτὴ ποὺ στὴν ποίηση ἄφησε τὶς ἰαχὲς καὶ ἔπιασε τὶς θρηνωδίες. Καὶ πηγαίνω στὴν ἄμεση, παράλληλη, εὐθύνη. Ὅπως εἶδαμε τὴ στρατιὰ τῶν ἀγωνιστῶν νὰ ἀφοπλίζεται ἡ θικὰ καὶ ἄλλος νὰ μεταπηδᾷ στὶς τάξεις τοῦ ἐχθροῦ, ἄλλος νὰ σωπαίνει καὶ ἄλλος νὰ θρηνεῖ « περασμένα μεγαλεῖα », ἔτσι ἔγινε καὶ μὲ τοὺς ποιητὲς τῆς μεταπολεμικῆς γενιᾶς. Τοὺς εἶδαμε συνεργάτες—οὐδέτερους βέβαια, ἀλλ' ὅπωςδήποτε συνεργάτες—τῶν ἀστικῶν περιοδικῶν (π. χ. « Ν. Ἑστία » καὶ « Ἐποχές »). Τοὺς εἶδαμε νὰ δέχονται συμβατικὲς ἐπιβραβεύσεις (ὅπως οἱ Παπαδίτσας, Σινόπουλος, Καρούζος). Τοὺς εἶδαμε τέλος κοντόφθαλμους στὶς καινούργιες, πραγματικὰ μεταπολεμικὲς, δηλ. μετα—ἀγωνιστικὲς, ἐμπνεύσεις. Αὐτοκαταδίκη λοιπόν; Δὲν ξέρω, ἀλλὰ κοντὰ στὰ αἴτια ποὺ τονίζετε, καλὰ εἶναι νὰ λάβετε ὑποψημείωση καὶ τὶς προσωπικὲς εὐθύνες τῆς λεγόμενης μεταπολεμικῆς γενιᾶς.-

Πειραιᾶς 10/9/66

Μὲ εὐχαριστίες

Α. Λωλῆς

Η ΖΩΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Οι «Τρωάδες» στη Δωδώνη

Με τις «Τρωάδες» είχαμε μιὰ ἀπὸ τις πιὸ πρόσφορες στὴν κριτικὴ ἐκτίμηση παραστάσεις τοῦ Ἐθνικοῦ στὴ Δωδώνη. Δὲν ἔχομε παρὰ νὰ καταλογίσουμε στὸν καθένα τὴ μερίδα τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ τοῦ παθητικοῦ τῆς θεατρικῆς πράξης.

Ὁ σκηνοθέτης καταρχὴν εἶχε ν' ἀντιμετωπίσει βασικὲς δυσκολίες :

- α' τὴ «δραματικὴ» ἰδιορρυθμία
- β' τὴ «μονοτονικὴ» κλίμακα τοῦ ἔργου.

Πραγματικά, ἀντὶ τοῦ γνωστοῦ μύθου μὲ τὴν κεντρικὴ σύγκρουση, εἶχαμε ἐδῶ μιὰ διαδοχὴ τραγικῶν ἐπεισοδίων, καθὼς κρίνεται ἡ τύχη τῆς Κασσάνδρας, τῆς Ἀνδρομάχης, τοῦ Ἀστυάνακτα, τῆς Ἑλένης καὶ τῆς Ἑκάβης. Ἀκόμη ἡ ὕβρη τῶν νικητῶν ἐδῶ δὲν γίνεται ἀλλὰ προϋπάρχει, χωρὶς ν' ἀκολουθεῖ στὸ τέλος ἡ νέμεση, ὅπως στὶς ὀρθόδοξες τραγωδίες. Καὶ ὅμως, πέρα ἀπὸ τις ρητὲς νύξεις, ὅπως στοὺς λόγους τῶν θεῶν τοῦ προλόγου καὶ στὶς προφητεῖες τῆς Κασσάνδρας, ἡ νέμεση μπορεῖ νὰ μεστώσει μὲς στὴ συνείδηση τῶν ἰδίων τῶν θεατῶν, ὅταν τὰ ἐπεισόδια δὲν παραθέτουν ἀλλὰ συνθέτουν μὲ μιὰ ἐσωτερικὴ κλιμάκωση τὴν ὕβρη κάτω ἀπὸ τὴν ὀρθὴ σκηνοθετικὴ γραμμὴ καὶ τὴν ἐπιδέξια ἡθοποιῖα.

Ὡς πρὸς τὴ μονοτονικὴ κλίμακα ἔχομε ἐξάλλου τὴ χαρακτηριστικὴ κι' ἀπὸ ἄλλες τραγωδίες εὐριπίδεια κατάχρηση θρήνων. Ἀλλὰ κ' ἐδῶ, μαζὶ μὲ τοὺς λοιποὺς παράγοντες, ὁ καταρτισμένος σκηνοθέτης μὲ τὴν ἔκφραση τῶν προικισμένων ἡθοποιῶν θὰ μπορούσε νὰ ποικίλει τὴ μονοτονία μὲ διαφοροποιήσεις τοῦ τραγικοῦ ὅφους τῶν προσώπων καὶ τῶν σκηνῶν. Θὰ μπορούσε ἀκόμη νὰ διασκεδάσει τὴν θρηνωδία καὶ νὰ αἰθριάσει τὴ σκούρα ἀτμόσφαιρα μὲ τὴν ἐκμετάλλευση τῶν λυρικότατων χορικῶν καὶ τοῦ κωμικοτραγικοῦ ἐπεισοδίου τοῦ Μενελάου καὶ τῆς Ἑλένης.

Μονάχα μὲς' ἀπ' αὐτὲς τις προσβάσεις—ἀντισταθμίσματα πού τὰ προσφέρει ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας—ἐπιβάλλεται νὰ παρασταθεῖ τελικὰ ἡ τραγωδία· καὶ πάλι ὄχι σὰ μιὰ πινακοθήκη, ἀλλὰ σὰ μιὰ ἐνορχήστρωση σκηνῶν πού θὰ δείχνει τὴ φρίκη τοῦ πολέμου, καθὼς γράφτηκε μάλιστα, σὰν πρόθεση καὶ σὰν προειδοποίηση στοὺς ἴδιους τοὺς Ἀθηναίους, τὴν ἐπομένη τῆς ἀπάνθρωπης τιμωρίας τῶν Μηλίων καὶ τὴν παραμονὴ τῆς οἰκτρῆς Σικελικῆς ἐκστρατείας.

Ὁ σκηνοθέτης τῶν «Τρωάδων» εἶχε κατανοήσει ἀσφαλῶς τὰ προβλήματα τοῦ ἔργου. Ἀποτέλεσμα νὰ ἐπικρατήσῃ στὴν παράσταση :

- α' ἐνιαία συμπλοκὴ καὶ
- β' ὀρθὸς τόνος.

Ἡ διδασκαλία, τὸ διέκρινε κανεὶς ἀκόμη καὶ στὶς ἐκτροπές, ἀποσκοποῦσε στὴν ἐνορχήστρωση τῶν ὄγκων καὶ στὴν ἐκφραστικὴ ἐγκράτεια. Μακρὰ ἀπὸ κάθε κραυγὴ καὶ παρατονία—ἐγγενῆς πειρασμὸς τοῦ ἔργου—σκόπευε πρὸς τὴ στέρεη δομὴ μὲ τὴν ἐσωτερικὴ σύνθεση. Ἀπαρχῆς μέχρι τέλους εἶχες τὴν αἴσθηση τοῦ ἐνιαίου πού μὲ ζωηρὴ, σ τ ρ ο γ γ υ λ ε μ ἔ ν η, κίνηση βαίνει πρὸς τὴ λύση του, καθὼς φορτῶνεται μὲ τραγικὲς ὕλες.

Καὶ ὅμως οἱ συμβολές τους συχνὰ ἐθύμιζαν συσσωρεύσεις, ἡ διαφοροποίησή τους κάποτε παραφωνοῦσε φυγόκεντρη καὶ οἱ συγκλίσεις τους

σπανιώτερα δὲν ἦταν παρὰ συγκολλήσεις. Κατάληξη παρατραβηγμένη πρὸς τὴν κωμικὴ πλευρὰ—δηλ. πρὸς τὴν ἐξωτερικευσή—ἦταν καὶ ἡ σκηνὴ τοῦ Μενελάου καὶ τῆς Ἑλένης. Ἀλλὰ σ' ὅλα αὐτὰ ἡ εὐθύνη πιὸ πολὺ ἀπὸ τὴ διδασκαλία βάρυνε ἴσως καὶ τοὺς ἠθοποιούς. Δὲν ἔχομε παρὰ νὰ σημειώσομε μερικὲς χαρακτηριστικὲς—ἀπροσδόκητες μάλιστα—ἀποτυχίες. Ἡ Ζαφειρίου, ἠθοποιὸς μὲ προσόντα, ἔμοιαζε ξένη πρὸς τὸ κλίμα, σὰ νὰ ἔδινε ἐξετάσεις—ἐπιδείξεις μᾶλλον—τραγωδοῦ. Ἡ Παναγιώτου ἐξάλλου, παρόλη τὴ μαρτυρημένη εὐαισθησία της, στὴ θέση τῶν ἐξάρσεων ἔπαιζε μὲ ἐξάψεις, ἐνῶ θὰ περίμενε κανεὶς νὰ ὑποκρίνεται μὲ ἐσωτερικότητα, σὰν θεόληπτη ἀρχαία Ὀφηλία. Ὁ Δεληγιάννης, παρὰ τὴν καλὴ σύλληψη τοῦ ρόλου του, καθὼς μὲ τὸ στυλιζάρισμά του θύμιζε κλόουν ἢ ἐπιθεώρηση, ὕστεροῦσε στὴν ἐκτέλεση. Ἐντελῶς ἐξω ἀπὸ τὸ κλίμα τῆς τραγωδίας, μὲ μιὰ «κοσμικὴ» εὐτέλεια ἔπαιζε, ὑποτίθεται τὴν Ἑλένη, ἢ Βοζικιάδου. Κυριαρχημένες, ἀγαλαματώδεις σχεδόν, παρουσίες ὁ Ἀποστολίδης καὶ ἡ Καπιτσινέα, (καθὼς ἔχει τυποποιηθεῖ χρόνια τώρα ἡ ἔρμηνεία τῶν θεῶν ἐκ μέρους τοῦ Ἐθνικοῦ). Ὁ Μορίδης οὐδέτερος, μὲ τὴ γνωστὴ του στερεοτυπη καὶ ἀνοιχτὴ κίνηση καὶ προσλαλιά, σὰν αὐλικὸς μεσίτης.

Ἀπὸ τοὺς δεύτερους ρόλους θαυμαστὴ ἐξάριση, μὲ μιὰ ὑπέρβαση μάλιστα τοῦ ρόλου της σὰν κορυφαίας, ἡ Τουρνάκη. Κίνηση καὶ φωνὴ σωστὰ καὶ στὴν πλήρη τους ἐκφραστικὴ ἀπόδοση, μὲ ἀνετα περάσματα ἀπὸ τὴ διάσταση τοῦ λυρικοῦ στὸ ὕφος τοῦ ἀληθινὰ τραγικοῦ. Γενικὰ ὅμως, παρὰ τίς ἐξαιρέσεις, τὸ πλῆθος τῶν ἠθοποιῶν κινήθηκε μὲ ἀνισομέρεια, ἐκεῖ ποὺ ἡ ἰδεώδης παράσταση ἀπαιτοῦσε πολυμέρεια.

Ἀλλὰ ἡ εὐθύνη τοῦ σκηνοθέτη ἐπανεμφανίζεται, ἀποκλειστικὴ σχεδόν, στὴν θεατρικὴ ὀργάνωση. Καὶ πρῶτα τὸ μέγα πρόβλημα τοῦ χοροῦ δὲν φαίνεται νὰ προωθήθηκε. Ἐνῶ τόλμησε σωστὰ στὴν κατάργηση τῆς παρόδου, στὴ συνέγεια ἐνέδωσε στὴν προσφιλῆ του τεχνοτροπία τῶν ρυθμικῶν κινήσεων καὶ τῶν γεωμετρικῶν σχημάτων. Ἐνας σκηνοθετικὸς δισταγμὸς καταδίκαζε, μὲ τὴν συνυπευθυνότητα τῆς Μάνου, τὴν κίνηση τοῦ ὀμίλου σὲ μιὰ ταλάντευση μεταξὺ βαδίσματος καὶ χοροῦ, τὴ φωνὴ μεταξὺ ἀπαγγελίας καὶ τραγουδιοῦ. Ἀναποφάσιστα καὶ ἀπλῶς εὐπρόσωπα σχήματα· μιὰ χορική «καλλιγραφία» ἀντίθετη πρὸς τὴ σκληρότητα αὐτῆς τῆς τραγωδίας καὶ παράφωνη πάλι πρὸς τὴ βαρὺχη ὑπόκρουση τοῦ Θεοδωράκη. Ἡ ἴδια ἀγάπη πρὸς τὴ μορφολογία χαρακτήριζε καὶ τὴ λοιπὴ ὀργάνωση τῶν σκηνῶν. Μιὰ ροπὴ πρὸς τὰ θεατρικὰ σύνολα, τοὺς «ὀμιλοῦντες πίνακες», τὴ δημιουργία ἐντυπώσεων. Ἐτσι ἐξηγεῖται καὶ ἡ ἀχρηστὴ κατὰ τὰ ἄλλα ἐπιστράτευση πολλῶν κομπάρσων. Καὶ τ' ἀποτελέσματα ἑτερόκλητα: Π.χ. πρόσθετη συγκίνηση ἐπιφανείας ἔδωσε τὸ γκροῦπ γύρω ἀπὸ τὴν Ἀνδρομάχη στὸ ἄρμα της τὴν ὥρα τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ της, ἐνῶ κωμικὴ ἦταν ἡ ἐντύπωση τῆς περιφορᾶς τῶν στρατιωτῶν μὲ τοὺς δαυλοὺς τους στὰ ἐρείπια τοῦ παλατιοῦ τῆς Τροίας.

Ἡ προσήλωση πρὸς τὸ «θέαμα» καὶ τὴ γραφικότητα λοιπὸν μείωσε αἰσθητὰ τὴν προβληματισμένη σκηνοθετικὴ προσπάθεια τοῦ Μουζενίδη. Σκεφτόμαστε ἀκόμη—μὲ ἀξιολογώτερη ἐξάριση τὴν ἑκτακτὴ ἔρμηνεία τῆς Τουρνάκη—τίς αἰτίες τῆς ἀποτυχίας τῶν περισσοτέρων ἠθοποιῶν. Εἶναι:

- α' ἡ ἔλλειψη προσαρμογῆς πρὸς τὸ περιβάλλον
- β' ἡ ἔλλειψη συντονισμοῦ μὲ τὴν ἔρμηνεία τῆς κεντρικῆς ἡρώιδας.

Πραγματικὰ τῶν περισσοτέρων ἡ ὑποκρισία ἦταν ἐξω ἀπὸ τὸ ὕφος—μὲ τὴ χαρακτηριστικὴ δωρικὴ λιτότητα τοῦ τοπίου—τῆς Δωδώνης.

Μιά ὑποκρισία πού συχνά δὲν κολλοῦσε μὲ τὴν δεσποτικὴ ἔρμηνεία τῆς Ἑκάβης ἀπὸ τὴν Κατσέλη.

Ἡ Κατσέλη ἦταν αὐτὴ πού ἔδωσε μὲ τὴν ἔρμηνεία τῆς, καὶ μάλιστα τεκτονικά, τὶς «Τρωάδες». Ἀπὸ τὴν πρώτη τῆς ἐμφάνιση—σὺν παράστασι καὶ κάμψι, κίνηση καὶ ἀκίνησι, φωνὴ καὶ ἔκφραση—ἔδωσε δεῖγμα αὐθεντικῆς τραγωδίας. Τραγωδίας στὴν κυριολεξία τῆς πρώτα καὶ συνακόλουθα μὲ τὴν ἔννοια τοῦ θεατρικοῦ εἶδους. Ἔδωσε τὴ δυνατότητα καὶ τὰ ἔρια τοῦ τραγικοῦ ὕφους. Εἶναι ἀπὸ τὶς σπάνιες φορές πού εἶδαμε ἠρωίδα νὰ ξεπερνᾷ τὶς συμπληγάδες, πού εἶναι οἱ χρόνιες κακοδαιμονίες στὴν ἔρμηνεία τοῦ ἀρχαίου δράματος. Οὔτε σιωποῦσε μὲ συνοφρῦωση, οὔτε στρίγγλιζε, οὔτε κλαυθμῆριζε· καμμιά διεκτραγώδηση καὶ κανένας εὐτελισμὸς τοῦ πόνου. Ἐπιτέλους μιὰ τραγωδὸς δὲν ἔπαιζε, ζοῦσε. Μὲ τὴν ἐρμηνευτικὴ τῆς ἀλήθεια μάλιστα ἐξουδετέρωνε τὴν σκηνοθετικὴ «καλλιγραφία» καὶ κατηύθυνε τὴν παράστασι στὶς ὀργανικὲς ρίζες τοῦ μοιρολογιοῦ. Προπαντὸς ἔμοιαζε σὰ νὰ εἶχε γίνοι ἓνα μὲ τὸ χῶμα, τὴν ἀτμόσφαιρα, τὸ ἦθος τοῦ τόπου. Στημένη ἐκεῖ καταμεσίς τῆς ὀρχήστρας καὶ ὅλης τῆς τραγωδίας—μόνες παραφωνίες: μιὰ ἀντίθετη κίνησή τῆς κατὰ τὴν ἀρπαγὴ τοῦ παιδιοῦ καὶ ἡ «καμπουριασμένη» ὑπὸ συνοδείαν ἔξοδός τῆς—μπόρεσε νὰ στηρίξει σὺν κεντρικὸς ἐτοιμόρροπος ἄξονας, σὲ μιὰ σειρά διαλεκτικῶν συνηγήσεων, ἓνα-ἓνα τὰ σωριάσματα τῶν ἄλλων δοκῶν τῆς «τραγικῆς» οἰκοδομῆς. Καὶ καθὼς ἀποχωροῦσε ἀπὸ τὴ σκηνὴ—ἔπρεπε μὲ περισσότερη περηφάνεια ἀκόμη καὶ τὴν ὥρα τοῦ ἔσχατου πόνου καὶ χωρὶς τὴν ἄχαρη «χερολαβὴ» τοῦ στρατιωτάκου—καθὼς ἀποχωροῦσε λοιπόν, εἶχες τὴν ἐντύπωσι πὼς πραγματικά, κατὰ τὸν ποιητὴ, πίσω τῆς :

ὁ κόσμος καίονταν σὺν Τρωάδα.

Μετὰγγίξε αὐτὴν τὴν πειθὴ πέρα ἀπὸ κάθε ψευδαίσθησι, ἀφοῦ συνάμα εἶχε πολιτογραφηθεῖ κάτω ἀπὸ τὴ φυσικὴ σκηνογραφία τῆς Ὀλύτσιας σὺν ἀνεξίτηλη παρουσίᾳ τῆς Δωδώνης.

Οἱ «Τρωάδες», τελευταία τραγωδία μιᾶς τριλογίας—προηγούμεναι ὁ «Ἀλέξανδρος» καὶ ὁ «Παλαμήδης»—διδάχτηκε τὸ 415. Περίπου μιὰ δεκαετία πρὶν εἶχε διδαχτεῖ ἡ «Ἑκάβη». Πέρα ἀπὸ τὰ κοινὰ σημεία, ἡ διαφορὰ καὶ ἡ ἀνάπτυξι τοῦ κεντρικοῦ ρόλου ἀπὸ τὸν ποιητὴ εἶναι μεγάλη. Ὁ Εὐριπίδης φωτίζει τώρα τὴν ἠρωίδα τοῦ ἀπὸ ὀπτικὴ γωνία εὐρύτερη. Σκοπὸς μας δὲν εἶναι νὰ διακρίνομε δυὸ ἀκραῖες ἔρμηνεῖς. Ἀλλ' ἂν ἐκεῖ ἡ ἠρωίδα ὑποδύεται—καὶ ὑποδύθηκε μάλιστα ἀρκετὰ ἔντονα—τὰ προσωπικὰ πάθη, ἐδῶ τὴν εἶδαμε νὰ γίνεται ἔκφραστῆς ἑνὸς ὀμαδικοῦ δράματος. Συσσωρευτῆς πού συνάμα ἐξουδετέρωνε καὶ τὰ πάθη τῶν ἄλλων ἦταν πραγματικά, μὲ τὴ βοήθεια τῶν ἄλλων παραγόντων, ἡ πρωταγωνίστρια στὴν σκηνοθεσίᾳ τοῦ Μουζενίδη.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΑΛΛΑΣ

ΓΙΑΝΝΗ ΔΑΛΛΑ : «Ἐξαγορὰ» (1)

I

Πραγματοποιώντας μιὰ καίρια τομὴ στὸν ποιητικό μας χῶρο, ἡ μεταπολεμικὴ ποίηση, ἀνταποκρίθηκε στὸ αἶτημα τῆς γνησιότητος τῆς δημιουργίας, ἐντοπίζοντας τὴν ποιητικὴν διέρευνα στὴν περιοχὴ τῆς ἐμπειρικῆς ἰδιαιτερότητος τῆς κάθε περίπτωσης. Ἡ ἀποδοχὴ αὐτῆ—ἀποδοχὴ κάποιας εἰδίκευσης—, μὲ τὴν ἐντόπιση τῆς ποιητικῆς διέρευνας σ' ἓνα χῶρο ἀρκετῆς ἐνότητας, δημιούργησε, κατὰ φυσικὴ συνέπεια, ὑποχρεώσεις γιὰ τὴ χρῆση μιᾶς ἐπίσης ἀρκετὰ ἐνιαίας ὄρασης. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ γιὰ φύσεις μὴ μονοδυναμικὲς προβλήθηκε ἓνα ὀξὺ ζήτημα διάγνωσης καὶ λειτουργίας—προσανατολισμοῦ δηλαδὴ πρὸς τὴν καιριώτερη συνισταμένη τῆς ἀτομικῆς ἰδιοτυπίας. Κ' εἶναι, φαντάζομαι, ὁ λόγος ποῦ ἡ ποιητικὴ τροχιά τοῦ Γιάννη Δάλλα, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ μιὰ χαρακτηριστικὴ περίπτωση πολλαπλῶν δυνατοτήτων, στὴν ἀνελικτικὴ τῆς πορεία σημειώνει διαδοχικὲς παραιτήσεις ἀπὸ ἐπιμέρους συνιστώσες.

Ἦδη στὶς «Ἑπτὰ πληγές» διαπιστώνεται μιὰ ἀτομικότητα πολυδυναμικὴ καὶ ἑτερόκλητη σχεδὸν στὶς κατευθύνσεις τῆς. Σὲ βαθμὸ ποῦ θάλεγε κανένας ὅτι πρόκειται γιὰ μιὰ πολλαπλὴ δεκτικότητα καὶ ἀνάκλαση αἰσθητικῶν ρευμάτων τοῦ καιροῦ ἂν πίσω ἀπὸ τὸ ἑτερόκλητο τῶν διαθέσεων δὲν διακρίνονταν ἡ αἴρεση μιᾶς ἰσχυρῆς προσωπικότητας. Συγκεκριμένα ἡ ποιητικὴ ἰδεολογία τῆς ἐποχῆς—μὲ ἀκραίους πόλους τὸν Ἑλιοτ καὶ τὸν Μαγιακόφσκη—, στὰ μέτρα ποῦ ἀντίστοιχες περιοχὲς τοῦ ποιητῆ λειτουργοῦν ἀπὸ φυσικὴ ἐτοιμότητα, παρουσιάζεται στὴ σύνθεση τῆς πρώτης τοῦ ποιητικῆς φυσιογνωμίας. Ἀλλὰ ἡ φυσιογνωμία αὐτῆ, μὲ τὴν ἰδιορρυθμία καὶ τὴν σημαντικότητά τῆς, κάλυπτε βαθύτερα μιὰ μητρικὴ περιοχὴ—τὴ δωρικότητα τοῦ ποιητῆ—ἀπὸ τὴν ὁποία ὑποστηρίζονταν ἡ αἴρεσή τῆς καὶ ἐνεῖχε τὸ ἐνδεχόμενο—καὶ τὸν κίνδυνο—νά θεωρηθεῖ ὀριστικὴ κατάκτηση καὶ καταξίωση τῆς ποιητικῆς ἀτομικότητας τοῦ Δάλλα. Στὸν «Τύμβο 1944» ὡστόσο καὶ ἀποσπασματικὰ στ' ἄλλα ποιήματα τῆς συλλογῆς μπορεῖ κανένας νὰ ξεχωρίσει μιὰ φωνὴ περισσότερο ἄμεσα ἐμπειρικὴ :

Χρόνια καὶ χρόνια ὁδοιποροῦσε δίπλα μας ὁ Ἄραχος
 τρελλὸς ἀπ' τὶς ὁμοβροντίες μας. Ἡ ἀρχαία Νικόπολη
 τῶν Ἀρτινῶν Ἀγγελοκομνηνῶν μιὰ συνοδεία στὰ σύννεφα
 καὶ κάτω οἱ Τζουμερκιῶτες μὲς στὰ φλύαρα πανηγύρια τους.

«Τύμβος 1944»

Ἡ κρύπτη τοῦ ὕπνου ἐλευθερώνει λίγα φωτεινὰ καὶ ἀδέσποτα
 μετέωρα μὲς στὰ στερεώματα. Τὰ μεταλλεῖα ἐφέτος

1. Μὲ τὸν τίτλο αὐτὸ ἐκδόθηκε συγκεντρωμένη τὸ 1965 ἡ ποιητικὴ παραγωγή τοῦ Γιάννη Δάλλα. Περιέχονται : «Ἑπτὰ πληγές» 1948—50, «Ἀπόπειρα μυθολογίας» 1950—52, «Κυκλοδίωκτα» 1952—56, «Τὰ παρθένια» 1956—1960, «Πόρτες ἐξόδου» 1960—64.

εἶναι σκληρὰ σὰν πέτρες γιὰ τὰ θηλυκά μας δάχτυλα
τὰ δάχτυλά μας μακρυνὰ προγονικὰ συμβόλαια.

«Σχέδιο ποιητικῆς»

Ὁ ποιητικὸς θεωρητισμὸς τοῦ δεύτερου ἀποσπάσματος ἐξάλλου ἀποτελεῖ μιὰ γενικώτερη ἔφεση τοῦ Δάλλα. Κ' εἶναι, φαντάζομαι, ἡ ἐκφραστικὴ διέξοδος τῆς ὀραματικῆς κράσης τοῦ ποιητῆ στὴν ὁποία ἡ ὑπέρβαση προσφέρει ἓναν τρόπο ἀνοιχτότερης ἐκδίπλωσης, γιὰ τὸ Δάλλας φύση πρὸς πολὺ συνθετικῆς ροπῆς βασικὰ ὀραματίζεται παρὰ ἀναλύει. Ἄλλὰ στὴ βάση αὐτῆς τῆς λειτουργίας ἡ ποιητικὴ ἰδεολογία βαραίνει δυναστευτικὰ ἀκόμη ἐπάνω στὴν ἐμπειρικὴ μαρτυρία.

Στὴν «Ἀπόπειρα μυθολογίας» ὁ ποιητὴς βρίσκεται ἀκόμη ἀρκετὰ κοντὰ στὸν ὀραματικὸ ἔφηβο τῶν «Ἐπτὰ πληγῶν». Ἄλλὰ ποιήματα ὅπως τὸ III, IV καὶ VI, φανερώνουν ἓνα καίριο προχώρημα πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς ἀποδυναστεύσεως τῆς ἐμπειρίας ἀπ' τὸν θεωρητισμὸ. Οἱ τόνοι συγκλίνουν πρὸς μιὰ συνισταμένη ἀτομικὴ διάθεση, καὶ διαπιστώνεται ἤδη ἀρκετὰ καθαρὰ αὐτὸ πὸς καὶ στίς «Ἐπτὰ πληγές» εἶχε φανεῖ. Ὅτι δηλαδὴ στὴ συγκεκριμένη περίπτωση τοῦ Δάλλα ἡ μὴ ἀναλυτικὴ ποιητικὴ λειτουργία καθεαυτῆ—σὰν μεθοδολογία—ἀδυνατεῖ νὰ φέρει στὴν ἀποτυχία μολονότι ἀσκεῖται σὲ μιὰ ἐποχὴ στὴν ὁποία περισσότερο ἀπὸ κάθε τι ἀρμόζει ἡ ἀνατομικὴ τράπεζα :

Διακόπτω τὴν ἀλληλογραφία σας
ἄνθρωπε
τώρα πὺ προβιβάστηκα
σ' ἓνα τοπίο
κι ἂν ρωτᾶς τί σαλεύει στὸ στῆθος μου :
δόκανα καὶ φτιρά.
Καὶ βέβαια θὰ σᾶς συναντῶ
στὰ ἡμερήσια φύλλα
ἀνάμεσα ἀπὸ ἐκπατρισμοὺς
καὶ ἰδανικά πὺ παρασύρονται
ἀπ' τὰ ποτάμια μας.

Σ' αὐτὴ τὴν ἐκβολὴ πὺ ἡ μαχαιριά
συγγενεύει μὲ τὰ τριαντάφυλλα
θὰ σὲ περιμένω.

«III»

Ἄλλὰ ἡ πορεία μένει δύσκολη.

Θὰ μπορούσε κανένας, παραβλέποντας τὶς σημειωμένες χρονολογίες, νὰ ὑποθέσει πὺς τὰ «Κυκλοδίωκτα» γράφτηκαν πρὶν ἀπ' τὶς «Ἐπτὰ πληγές». Γιὰ τὸ ἀπὸ τὴ σκοπιὰ πὺ παρακολουθοῦμε τὴν ἀνέλιξη αὐτῆς τῆς ποίησης φαίνεται ν' ἀποτελοῦν μιὰ ἀπροσδόκητη ὀπισθοδρόμηση. Ὁ ποιητὴς ἄραγε, δέχτηκε τὴν ἐπιβολὴ ὀρισμένων κεκτημένων καταστάσεων (ἐπέδρασε ἀνακλαστικὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ γραμμένου ἔργου του), προσανατολίστηκε πρὸς στιγμὴν συνειδητὰ πρὸς τὴν κατεύθυνση τοῦ ποιητικοῦ θεωρητισμοῦ ἡ πρόκειται βασικὰ γιὰ μιὰ ἀντίδραση οἰκονομίας : τὰ «Κυκλοδίωκτα» δηλαδὴ γράφτηκαν ἀπὸ περίσσειμα δυναμικῶν ἐνῶ βαθύτερα ὀργανώνονταν ἡ ἀποφασιστικὴ

τομή πού θὰ δημιουργοῦσε τὴ δεύτερη αἰσθητικὴ ἐνότητα, «Τὰ παρθένια» καὶ τὶς «Πόρτες ἐξόδου»;

Ἡ ἐξοδος ἀπὸ τὸ κλίμα τῶν «Κυκλοδίωκτων» διαπιστώνεται στὸν «Ἀρματηλάτη»—ἓνα ποίημα προάγγελο. Ἀμέσως ἔπειτα οἱ πρῶτοι στίχοι «Τῶν παρθένων» σημειώνουν—σύγχρονα μὲ τὴ λήξη τῆς φάσης τῆς ποιητικῆς δοκιμασίας—τὴν ἀπαρχὴ τῆς ποιητικῆς συγκομιδῆς. Ἡ ἀνοιχτὴ ἐκδίπλωση τῆς ὄρασης προσαρμόζεται συμπτυσσόμενη στίς ἀπαιτήσεις οἰκονομίας ἐνὸς χώρου ἐξαιρετικὰ πυκνοῦ καὶ ἐνιαίου. Ἡ θεωρητικὴ ἐπάρκεια προσφέρει τὴ δυνατότητα τῆς ἔκφρασης στὸν κατακαθισμένο βιωματικὸ χρόνο. Ὁ ὄρατισμὸς ὑπολανθάνει σὰν ὀξύτητα αἰσθησης, κ' ἡ ὀργανικότητα τῆς φράσης καὶ τῆς λέξης ἐπισημαίνει μιὰ γενικώτερη κατάκτηση ἀπὸ τὴν ὁποία ἡ ἰδέα ἔκτοτε ἀποτελεῖ ἀπόρροια τοῦ πράγματος. Ὁ Δάλλας δηλαδὴ ἐξαγοράζοντας ἐδῶ ὀριστικὰ τὸν ἑαυτό του γίνεται ὁ δωρικὸς τῆς μεταπολεμικῆς ἐμπειρίας.

Μὲ τὶς «Πόρτες ἐξόδου» στίς ὁποῖες καὶ θεματικὰ ἡ μεταπολεμικὴ κατάσταση ἀντιμετωπίζεται ἄμεσα, συνεχίζεται καὶ κορυφώνεται ἡ δικαίωση αὐτὴ πού κατατάσσει τελικὰ τὸν ποιητὴ ἀνάμεσα στοὺς ξεχωριστοὺς τῆς γενιᾶς του.

Στίς «Ἐφτὰ πληγές» ὑπάρχει ἓνα ποίημα αἰρετικὸ ἐνοραματικῆς—δαιμονικῆς σχεδὸν—διάθεσης, τὸ «Ἐν τῇ Μονῇ Ρωγῶν». Ἀπὸ παρόμοια διάθεση φαίνεται νὰ πῆγασαν ἐπίσης «Οἱ τρεῖς μάγοι», καὶ στὴν «Ἀπόπειρα μυθολογίας» τὸ «Ὅραμα αἰρετικοῦ» καὶ «Ὁ χορὸς τῶν μαύρων». Τὸ «Ἐν τῇ Μονῇ Ρωγῶν» ἰδιαίτερα καὶ «Ὁ χορὸς τῶν μαύρων» ὄντας ὀλοκληρωμένα καὶ ἀπὸ τὰ ὠραιώτερα ποιήματα τοῦ Δάλλα—στοὺς «Τρεῖς μάγους» καὶ στὸ «Ὅραμα αἰρετικοῦ» διαφαίνεται κάποια πρόθεση—ἐπιβάλλουν περισσότερη περίσκεψη πάνω στὴν παραίτηση αὐτή. Σαφὴ ὑπόμνηση παρόμοιας ἀπόκλισης ἔχουμε ἔκτοτε στὴν «Ἐξορία τοῦ λογικοῦ». Ἀλλὰ ὁ ποιητὴς ἔχει προχωρήσει τόσο πρὸς τὴν ὀριστικὴ του θέση ὥστε ἡ «Ἐξορία τοῦ λογικοῦ» νὰ φαίνεται ἓνα τμῆμα τῆς δεύτερης αἰσθητικῆς ἐνότητας. Διαπιστώνουμε κατὰ συνέπεια πὼς μιὰ πτυχὴ μοναδικῆς δημιουργίας θυσιάστηκε μὲ συνέπειες πού δὲν μποροῦμε ἀκριβῶς νὰ ἐκτιμήσουμε. Ἡ κριτικὴ ἀντίληψη τοῦ Δάλλα ἐπιτρέπει τὴν ὑπόθεση τῆς συνειδητῆς ἐνέργειας. Ἀλλὰ οἱ ἐναγώνιοι προσανατολισμοὶ τῶν ποιητῶν ἀποτελοῦν χώρο πολὺ ἐρμητικὸ.

II

α) Ἀπὸ πρώτη ἄποψη, στὴν ἔκφραση τοῦ Δάλλα, ἐφαρμόζονται οἱ ὑπερρεαλιστικὲς ἀρχές. Στὴν πραγματικότητα ὡστόσο πρόκειται γιὰ μιὰ ἔκφραση ὀργανωμένη, πέρα ἀπὸ τὴν ὑπερρεαλιστικὴ αὐτοματικότητα, σ' ἓνα ἐπίπεδο στὸ ὁποῖο ὁ ἀντικειμενικὸς κόσμος προβάλλεται ἀντικατοπτρικά. Ἀλλὰ τὸ εἶδωλο καθὼς σχηματίζεται βάσει μιᾶς δικῆς του νομοτέλειας, πού ὑπαγορεύεται ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῆς ὑέρβασης τῶν στατικῶν στοιχείων τοῦ πρότυπου μὲ σκοπὸ τὴν ἀποκάλυψη τοῦ οὐσιαστικοῦ καὶ τῶν ἀφανῶν σχέσεων πού ἀφοροῦν φαινομενικὰ ἄσχετες καταστάσεις, παρουσιάζεται τελικὰ χωρὶς τὴν ὀρθοδοξία τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου. Διαπιστώνονται σ' αὐτὴ τὴν εἰκονοκλαστικὴ κατὰ συνέπεια μορφολογία τοῦ εἰδώλου συχνὰ χάσματα καὶ μεταθέσεις κι ἄλλοτε δεσμοὶ ἢ συσχετίσεις ἀσύμβατων (φαινομενικὰ) στοιχείων:

νὰ κατευθύνομαι πρὸς τὰ θαλάσσια ξύλα ὥσπου
 νὰ μοῦ κρούει ἀπ' τὴν ἄλλην ἄκρα ὁ φύλακας
 κι ἀπότομα νὰ ξαναβουτῶ στὸ λαγοῦμι πλέοντας
 μὲ νευρικά φτερὰ μὲ κουπιὰ τσακισμένα
 ἀπάνω στοὺς μυκηθμοὺς καὶ τὰ μέλη μου
 μισὸς φαγωμένος ἀπ' τοὺς νέους αὐθέντες μου
 μισὸς σὰν αἱματόβρεχτη ἀρένα.

«Οἰκογενειακὸς θυρεὸς»

Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ ἡ ποιητικὴ οὐσία προσφέρεται μέσω τῆς συνδρομῆς τοῦ ἀναγνώστη, μιᾶς ἀντίδρομης δηλαδή ἀναγωγῆς πρὸς τὶς ἐστίες ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἐκκίνησε ὁ ποιητὴς καὶ ἀνάπτυξε τὴν ποίησή του. Ἡ ἐκφραστικὴ ἰδιοτυπία ἄλλωστε—κι ὄχι μόνο στὴν περίπτωση τοῦ Δάλλα—συνιστᾷ κατὰ κάποιον τρόπο τὸν ἀνάλογο προσανατολισμὸ τοῦ ἀποδέκτη ἀπέναντί της. Κ' εἶναι, νομίζω, ζήτημα στοιχειώδους ἐπάρκειας ἢ κατανόησης κάθε φορά αὐτῆς τῆς πρωταρχικῆς στάσης πού ὑπαγορεύεται ἀπὸ κάθε ἔργο τέχνης μὲ δικὴ του φυσιογνωμία.

β) Στὶς «Ἑπτὰ πληγές» μολονότι ὁ ποιητὴς θεματικὰ βρίσκεται προσανατολισμένος πρὸς τὴν μεταπολεμικὴ κατάσταση, συνεπαρμένος ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς ποιητικῆς προσπάθειας ζεῖ ὅτι συμβαίνει γύρω του ἄρκετὰ σὰν δεδομένο καὶ ἀφόρμηση δημιουργίας. Στὰ πλαίσια ἐνὸς ἐντονου ὑποκειμενισμοῦ ἢ ἐφηβικῆς δραματικότητος ἀπευθύνεται σχεδὸν ρητορικὰ πρὸς ἓνα ἀπροσδιόριστο περίγυρον ἀπὸ τὸν ὁποῖο φαίνεται ἀνακλαστικὰ νὰ συντροφεύεται ὁ ποιητὴς. Διαπιστώνεται πραγματικὰ κάποια αὐτάρκεια καθὼς ἡ ποιητικὴ φιλοδοξία καὶ οἱ προσδοκίαι πού παίρνουν τελικὰ τὰ μέτρα της ἀναπτύσσονται σὲ διαστάσεις—κατὰ συνέπεια καὶ βαθμὸ ἐπιβολῆς πάνω στὰ ὑπόλοιπα προβλήματα—ὥστε κάθε τι σὲ τελευταία ἀνάλυση ν' ἀποτελεῖ ἀπὸ μιὰ ἄποψη ζήτημα ποιητικῆς ἐκβάσεως.

Στὴν ἄμεση συνέχεια κ' ἐνῶ ὁ ρητορισμὸς, δηλαδή ἡ αἴσθησις ἐνὸς κόσμου τοῦ ὁποίου ἀπὸ τὴν πλευρὰ του ἠγεῖται ὁ ποιητὴς, ἐξακολουθεῖ σχεδὸν ἀμείωτος, ἡ βουὴ τῶν γεγονότων φτάνει ὀλοένα ἀπὸ κοντὰ, καὶ ἤδη ἀντιλαμβάνεται κανένας σχηματιζόμενες ρωγμὲς στὴν πρώτη ὑπαρξιακὴ ἐπάρκεια. Ἡ κρίσις πού θ' ἀκολουθήσει τελικὰ θάχει τὴ σημασία τῆς συγκλονιστικῆς διεργασίας πού θὰ μεταβάλλει ἀπὸ φιλόσοφο τὸν ποιητὴ σὲ μάρτυρα. Ἡ εἰσβολὴ τῶν γεγονότων στὴν ἀτομικὴ του ἱστορία, μὲ τὴ μορφή μιᾶς ὀριστικῆς ἀνατροπῆς τοῦ κόσμου τῆς μεταπολεμικῆς γενιᾶς, θὰ τὸν ἀφήσει ἀναπόφευκτα μετέωρο μὲ τὴν ἐξουθενωτικὴ αἴσθησις μιᾶς γύμνωσις καὶ μιᾶς ἐρήμωσις. Ὡστόσο ἀπὸ τὴν περίοδο αὐτὴ δὲν γίνονται ἀνταποκρίσεις ἢ τοῦλάχιστο δὲν δημοσιεύονται. Τὸ χρονικὸ διάστημα καλύπτεται ἀπὸ τὰ «Κυκλοδίωκτα» πού κάποτε ἀπλῶς ὑποδηλώνουν τὴ σοβοῦσα κρίσις :

Τούτη ἡ ἐποχὴ
 μ' ἔχει παραδομένο στὰ τρωκτικὰ καὶ στοὺς γύπες.

Αὐτὴ τὴν ἐποχὴ (1952—56) ἡ μεταπολεμικὴ κατάσταση στὴν Ἑλλάδα εἶναι ξεκαθαρισμένη. Ὁ Δάλλας ζεῖ μὲ κάποια ἀναδρομικότητα ὀργανικὰ τὴ σημασία ὧσων προηγήθηκαν. Μέσα στὴν ἐρήμωσις μόνος πιά θὰ ἐπικαλεστεῖ τὴν προσφιλή παρουσία τῆς γυναίκας. Κι ἀπὸ

τήν ἄποψη αὐτὴ «Τὰ παρθένια», μολονότι θεματικά εἶναι ποιήματα ἐρωτικά, βαθύτερα συνιστοῦν μιὰ βίωση τῶν συνεπειῶν τῆς περιόδου πού συντελέστηκαν τὰ γεγονότα τῆς μεταπολεμικῆς διάψευσης :

Φώλιασε τὸ κοράκι μὲς στὰ μαλλιά της
φύτρωσε καὶ δὲ βγαίνει τ' ἀγκάθι στὸ αἷμα.

Ἡ συμμετοχὴ τοῦ παρελθόντος στὸ παρόν, σὰν ὑποβόσκουσα κατάσταση, συνεχίζεται τοῦλάχιστο ὅσο καὶ στὰ «Παρθένια» καὶ στὶς «Πόρτες ἐξόδου». Ἡ διαφοροποίησις διαπιστώνεται στὴ διάστασις τοῦ παρόντος, πού στὰ «Παρθένια» πληρώνεται ἀπὸ τὴν παρουσίαν τῆς γυναίκας ἐνῶ στὶς «Πόρτες ἐξόδου» ἀφορᾷ τὴν ἀντίστοιχον χρονικὴν περίοδο πού γράφονται τὰ ποιήματα. Μιὰ περίοδο ὀργανωμένης καὶ κατευθυνόμενης συνδρομῆς στὴν ἰδιοτέλεια τοῦ ἀτόμου, μὲ ἀντίτιμον τὴν ἐνταξίαν του σὲ μιὰ κατάσταση ὅπου βασικά παραγνωρίζεται ὁ ἄνθρωπος καὶ οἱ προοπτικὲς τῆς ἀνέλιξίν του. Σ' αὐτὴ τὴν ἐπιχείρησις ἐξαγορᾶς τῶν συνειδήσεων ὁ ποιητὴς, διαχωρίζοντας τὴ θέσιν του, θὰ προβάλλει τελικά τὴν ἀντίστασίν του :

Νὰ μείνω ἐδῶ
μὴν τὸ πιστεύετε
μὲ τὶς παλιὰς μέρες μου
σὰν ἓνα κοπάδι μὲ καμένες χαϊτες.
Μὲ φέρατε ὡς τὰ κάγκελα τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ
τάχα νὰ γελαστῶ καὶ νὰ πηδήσω στὶς ράγες
καλύτερα χιλιάδες μίλια μέσα στὴ γῆ
παρὰ νὰ μοῦ φορέσετε ξυλοπόδαρα
ἓνας ἄνθρωπος ἀπὸ μπετόν περνᾷ τότε τότε
μοῦ ρίχνει τὴ σκιά του καὶ διαλύεται
ἄλλοῦ μιὰ γυναίκα παρασταίνει τὴν καγκουρῶ
μὲ τὴν κοιλιά, ἄδεια ἀπὸ μητρότητα.
Εἴμαστε πλασμένοι ἀπὸ διαφορετικὰ ὕλικά
καθένα σας κι ἀπὸ μιὰ κρυφὴ ραγισματιά.

Κ' ἐγὼ δίχως πόδια
ζυγώνοντας ὀλοένα τὰ ἠφαίστεια μ' ἓνα δαυλὶ
κάπου τριανταεφτά χρόνια ἀρκουδίζοντας.

Ὁ Δάλλας βρίσκεται ἀπὸ αἰσθητικὴ ὀριμότητα στὴν κορύφωσίν του. Ἀπ' ὅσο γνωρίζω οἱ «Πόρτες ἐξόδου» πληρώνουν αὐτὸ τὸ τελευταῖο στάδιον τῆς μεταπολεμικῆς περιόδου τόσο ἔγκαιρα πού ἀποτελοῦν μιὰ μοναδικότητα προσφορᾶς.

γ) Ἀντὶ τῆς γλωσσικῆς κληρονομιάς τοῦ Ψυχάρη, τοῦ Παλαμᾶ κ.λ.π., ὁ Δάλλας, παρὰ τὴν καταγωγὴν του, προτίμησε τὶς γλωσσικὲς δυνατότητες μιᾶς παρωχημένης ἐποχῆς ἀλλὰ περισσότερο καλλιεργημένων μορφῶν ζωῆς ἀπὸ αὐτῆς τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Μὲ τὸν διασκελισμὸν αὐτὸ πρὸς τὰ πίσω, μέσω τῶν κλασσικῶν καὶ μετακλασσικῶν μνημείων τοῦ λόγου, ὁ ποιητὴς ἐκκίνησε ἀπὸ τὴν ἐννοιολογικὴν ἐπάρκεια τῆς λέξεως ἐπωμισμένος ἔκτοτε μὲ τὸν ἐμπειρικὸν τῆς φορτισμοῦ. Ἀλλὰ ἡ φόρτισις αὐτὴ προϋπέθετε τὴν προηγούμενην κατάκτησιν τῆς ἐμπειρίας ἀπ' τὸν ποιητὴν. Γι' αὐτὸ ἡ

λέξη καὶ ἡ φράσῃ στὴν ποίηση τοῦ Δάλλα, κερδίζει σὲ ὀργανικότητα ἀποφασιστικὰ στὶς δυὸ τελευταῖες συλλογές.

Ἡ ἀνίχνευση τῶν πιθανῶν ἐκδοχῶν ποὺ ὀδήγησαν τὸν ποιητὴ σὲ μιὰ γλωσσικὴ ἰδιορρυθμία, παρακάμπτοντας τόσο τὴν «ἡχηρὴ» δημοτικὴ, ὅσο καὶ τὴν εὐρισκόμενὴ στὸ στάδιο τῆς διαμόρφωσης ἀστικῆ δημοτικῆ, θὰ μᾶς ἐβγαζε ἀπὸ τὰ ὅρια μιᾶς κριτικῆς παρουσίας. Ἡ γλώσσα ποὺ χρησιμοποίησε ὁ Δάλλας στέκει βέβαια πολὺ κοντὰ στὴν ἀστικὴ δημοτικὴ—αὐτὴ ποὺ φαίνεται νὰ πληροῖ σήμερα τὶς βαθύτερες φιλοδοξίες τοῦ δημοτικισμοῦ. Θὰ πρέπει ὡστόσο στὴν περίπτωσή του ἡ γλωσσικὴ ἀποδοχὴ νὰ ἀντλήθηκε ἀπὸ τὴ λειτουργία ἐνὸς ἰσχυροῦ ἐνστίκτου, τὸ ὁποῖο ἀφ' ἐνὸς τὸν διαφύλαξε ἀπὸ τὰ ἀτοπήματα τῆς «ἡχηρῆς» δημοτικῆς, ἀφ' ἑτέρου τὸν προσανατόλισε πρὸς μιὰ γλωσσικὴ ἰδιορρυθμία ποὺ περισσότερο ἀνταποκρίνονταν στὴν φυσικὴ τοῦ ἰδιορρυθμία.

III

Φάση ποιητικῆς δοκιμασίας καὶ φάση συγκομιδῆς. Οἱ ὅροι στὴ σχηματικότητά τους ἐνέχουν ἀρκετὴ ἀκαμψία καὶ στεγανότητα. Στὴν πραγματικότητα πρόκειται γιὰ μιὰ ἐνιαία πορεία στὴν ὁποία ἀρχικὰ προέχει ἡ δοκιμασία τῆς κατάκτησης τοῦ κεντρικοῦ ἀτομικοῦ χώρου καὶ στὴ συνέχεια ἡ διαδικασία τῆς ἀπόδοσής του. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ θὰ πρέπει νὰ διευκρινιστεῖ πὼς ἡ ποιητικὴ ἀνέλιξη στὸ Δάλλα πραγματοποιήθηκε διὰ μέσου διαδοχικῶν χαλιναγωγήσεων τῶν δυνατοτήτων του ποὺ δὲν συνέκλιναν πρὸς τὴ συνισταμένη τῆς ἀτομικῆς του ἰδιοπυρίας. Κι ἀκόμη ὅτι ἀποτελεῖ σχηματικὴ γενίκευση ἡ ἄποψη πὼς ἡ πρῶπὴ φάση σημαίνει στάδιο δοκιμασίας χωρὶς ἐπιτεύξεις μονιμότερων ἀπαιτήσεων.

Σημειώνεται κατὰ συνέπεια μιὰ πορεία ἀδιάπτωτης δοκιμασίας γιὰ τὴν ἀνάδειξη τῶν μητρικῶν—ὑποδομικῶν—στοιχείων τοῦ ποιητῆ καὶ γιὰ τὴν αἰσθητικὴ τους καταξίωση. Κ' ἡ καταξίωση αὐτὴ—ποὺ δικαιώνει τελικὰ τὴν προσπάθεια ἀπὸ τὸ ἀποτέλεσμά της, ἐκεῖθεν δηλαδὴ τῆς πρόθεσης—κορυφώνεται στὰ «Παρθένια» καὶ στὶς «Πόρτες ἐξόδου»:

Ὁ ἥλιος εἶχε τερματίσει τελευταῖος
εἶχε χαμηλώσει ὁ οὐρανὸς σὰ κράνος
πήγαινα μόνος μὲς στὴ θλίψη τῆς πεδιάδας
κ' εἶχα καιρὸ νὰ δῶ τοὺς ὀμηλίκους
καὶ ξάφνου ἄρχισε ἀθόρυβα νὰ βρέχει
ἀπάνω μου ἄνθη ἀπὸ τοὺς κήπους τῆς Πιερίας.

Στὴν πολιτεία θὰ μ' ὀνειρεύεται ἡ ἀγαπημένη.

«Τὰ παρθένια—1»

Πύργος τῆς Πίζας ἴσως πιὸ κυρτὸς ὄχι ἄνθρωπος
ἔτσι ἦρθα. Στάθηκα στὸ φῶς ἑναὶς καρπὸς ποὺ λύνεται.
Ὡρα νὰ φύγω σ' ἄλλη συνοικία. Ἐκεῖ θ' ἀφήσω
τὰ ἔργα τῆς γῆς αὐτὰ τὰ σκόρπια μου λαγωνικά
τὴ ζωὴ μου ἕνα παράθυρο ποὺ κλείνει πρὸς τὰ μέσα.

Ἐγὼ ὁ μοναχικὸς σὲ σᾶς τὴν κοινοκτημοσύνη μου
 ἐγὼ ὁ τρελλὸς κ.τ.λ. κ.τ.λ. στοὺς λογικοὺς.

«Ἐξορία τοῦ λογικοῦ—ἀποχαιρετισμὸς»

Δομὴ ἀπέριττης ἐπάρκειας. Τὸ ἰσχυρὸ βιολογικὸ δυναμικὸ μιᾶς ἀρρενωπῆς φύσης μετασχηματίζεται σὲ προβολέα ἄπλετου φωτισμοῦ. Τὸ θέμα καὶ τὰ ἐπιμέρους νοήματα προβάλλονται χωρὶς παρασκιάσεις. Ἡ ὑποβολὴ λειτουργεῖ, χωρὶς τὴ γοητεία τῆς ἀσάφειας, σ' ἓνα δευτέρου ἐπίπεδο, ὑποστηριζόμενη ἀπὸ τὴν ἔνταση. τὶς καθολικότερες ἀναφορές, καὶ τὸ ἐμπειρικὸ ὑπόστρωμα τῶν νοημάτων. Οἱ στίχοι λιτοί, ἀκέραιοι, ὁ ἓνας καθισμένος πάνω στὸν ἄλλο, θυμίζοντας σπόνδυλους κιδόνων. Ἡ φράση γυμνὴ μὲς τὴν ὀργανικὴ τῆς ἐπάρκειας, διοχετεύοντας τὸ εἰδικὸ βάρος τῶν βιωμένων καταστάσεων. Κ' ἡ λέξη τελικὰ ὀλοκληρωμένη. Ἐνα ἁρμονικὸ σύνολο, θᾶλεγα, δωρικῆς στιβαρότητας. Ὁ χῶρος γενικώτερα στὸν ὁποῖο κινεῖται ὁ ποιητὴς ἐνιαῖος σὲ βαθμὸ πού νὰ ἐπιτρέπεται ἡ συνέχιση τῶν διαστάσεων τοῦ πάνω σὲ διαφορετικὰ ἐπιμέρους θέματα. Κι ἀπὸ τοῦτο πρέπει νὰ ἀντλεῖται ἡ βάση ἀπὸ τὴν ὁποία στέκουν τὰ λιγόστιχα ποιήματα σὰν ἐπαρκεῖς μονάδες.

Μέσα σὲ 16 χρόνια ὁ Δάλλας ἐξέδωσε πέντε λιγὸσέλιδες συλλογές. Σημάδι καὶ τοῦτο, καθὼς καὶ ὄλη του ἡ ποιητικὴ πορεία, μιᾶς αὐστηρᾶ ἐλεγχόμενης δημιουργίας. Οἱ «Πόρτες ἐξόδου» διερεύνησαν καὶ ἀπέδωσαν ἀπὸ τὸν εἰδικὸ χῶρο τοῦ ποιητῆ τὴν μὲν ὀλις χτεσινὴ κατάσταση. Θὰ εὔχονταν κανένας μιὰ συνέχεια.

Γ. ΑΡΑΓΗΣ

